

Dorovinis elementas vyskupo Motiejaus Valan iaus k ryboje ir veikloje

Vincas Borisevi ius

Ši tem nagrin ti nedaug laiko buvo man skirta, tod l vis Vyskupo Valan iaus k rini ne stengiau perskaityti. Perskai iau tik svarbesniuosius. Neminiu ia j , nes reikiamoje vietoje jie bus nurodyti. Be to, naudojausi a. a. Kan. A. Aleknos veikalu „Žemai i Vyskupas Motiejus Valan ius“ ir „T vyn s Sargu“. Kiti veikalai, lie iantieji dabart , kuriais teko naudotis, taip pat bus sumin ti reikiamoje vietoje.

Be kitko, naudojausi Vyskupo Valan iaus k riniais, kurie priskiriami prie dailiosios literat ros. Pats autorius daro pastab , kad jo apsakymuose aprašytieji vykiai ne visi es tikrenyb je buv , ta iau ir tai, k pasakos moko, reiki daryti: „B k it bitel , kuri iš kiekvienos žolės, kvepian ios ir dvokian ios, sugeba išsiurbti sald med “¹.

Tod l iš šios r šies Valan iaus k rini dr siai semiu didaktinius dorov s dalykus.

Dievo sakymo tvarkos prisilaikydamas, nagrin jam j tem nor iau suskirstyti sritis, lie ian ias teologines dorybes, religijos doryb ir moralines dorybes.

I

Kalb damas apie pareigas Dievui, išplaukian ias iš teologini dorybi , — tik jimo, vilties ir meil s, — daugiau liesiu tik jimo ir meil s doryb , o vilt tik pamin siu. Tai darysiu ne tik tod l, kad pats Vyskupas Valan ius šias dorybes užakcentavo, bet ir d l to, kad iš tik jimo ir meil s bei vis moralini dorybi išplaukian ios pareigos rengia vil iai. T vis pareig vykdymas turi tiksl amžinosios laim s Dievuje.

Vyskupas Valan ius, gerai suprasdamas šiuos Šv. Povilo žodžius: „Bud kite, tvirtai stov kite tik jime, elgkit s kaip vyrai, ir b kite stip-

¹ Vaik knygel , 98.

Pastaba. Šioje paskaitoje min tos ištraukos iš Vaik knygel s, Paaugusi žmoni knygel s, Palangos Juz s ir Ant. Tretininko pasakojimo yra imtos iš prof. Bal ikonio leidinio „Valan iaus raštai“.

r s², dr siai gina tikin i j reikalus tais sumišimo laikais, kada jis pats buvo be paliovos per kelet met tardomas, kada 107 kunigai nukent jo: iš j 6 buvo sušaudyti, 67 išsi sti Sibir ar kitas tolim sias Rusijos gubernijas arba kalinami³. Vyskupas Valan ius sužinoj s, kad policija sodie ius, važiuojan ius bažny i , sulaiko kelyje ir gr žina namo, einan ius bažny i palydi užgaulingais žodžiais, net bažny ioje pradeda šeiminkauti, kreipiasi Kauno gubernatori (IX.9, Nr. 2036)⁴ prašydamas, kad policij sudraust , sakyt jai nesikišti bažny ios reikalus ir leist tikintiesiems laisvai melstis.

Kit kiln dr sos pavyzd matome, kada rusai nutar užgrobti Tytuv n bažny i . Tai buvo 1868 metais. Šiam rus šventvagiškam darbui motyvas buvo tas, kad Tytuv n apylink je sik rusieji trys sta iatikiai netur cerkv s.

Vyskupas Valan ius kreipiasi Vilniaus general-gubernatori ir Vidaus Reikal Ministr ⁵, prašydamas palikti parapijai bažny i , kuri turi 3975 parapijoms, kad parapijonims toli kitos bažny ios, kad nuo Lydav n skiria Dubysa, kad Tytuv n bažny ia brangi ne tik d l savo senoviškumo, bet ir d l šventenybi . Mat, Tytuv n bažny ioje es kryžiaus keliai su žem mis, atgabentomis iš Jeruzal s, esanti koply ia su laiptais, kuriuose esan ios švent j relikvijos, tod l ji ir esanti žmoni labai branginama. Tos bažny ios pa mimas padaryt labai nemalon sp d ir sukelt neramum .

Nepavykus apginti bažny ios, jau buvo paskirta diena jai perimti, deleguotas tam reikalui šventikas ir rus valdžios atstovai, bet Vyskupas ir tada nenurimsta. Jis pamoko tytuv niškius katalikus (tai matyti iš prašymo carui, rašyto Konsistorijoje, — Kuriijoje, — ir rus sitikinimo)⁶; tytuv niški minia ašaromis suminkština atvykusio karinio Raseini Viršininko Lvovo šird . Lvovas neperima bažny ios ir pasižada užtarti tytuv niškius katalikus Vilniaus general-gubernatoriui. Tuo tarpu žmoni delegacija su prašymu vyksta pas car ir byl laimi.

Toki pasik sinim prieš bažny i buvo daug; juos su visa dr sa reagavo Vyskupas Valan ius⁷.

Visokios pasaulio galyb s net tada, kada Bažny ia kovoja d l katalikiškos mokyklos, d l moteryst s nesuardomumo ir vienumo, d l prigimties teis s organizuotis j , Bažny i apšaukia, kad ji, es , kišasi politik . Kiekviena ta iau pasaulio galyb stengiasi Bažny i panaudoti iš ties politiniams reikalams. Taip buvo ir su Vyskupu Valan ium. Vilniaus ge-

² 1. Kor. XVI, 13.

³ Kun. A. Alekna, Žemai i Vyskupas Motiejus Valan ius, 156, 1922.

⁴ Ten pat, 133.

⁵ 1868. V. 5, Nr. 929, 930, Alekna, 246.

⁶ 1868. V. 5., Nr. 929, 930, Alekna, 247.

⁷ Alekna, 248, 249.

neral-gubernatorius Nazimovas prašo Vyskup , kad jis išleist bendrarašt , draudžiant sukilim . Vyskupas praneša Nazimovui, kad jis išleid s bendrarašt , kuriame, susilaikydamas nuo politikos, skatina tikin iuosius atgailoti, tre iadieniais pasninkauti arba kalb ti 7 poterius, „pakol tik nepasibengs nepakajus tarp m s “⁸.

Dar nepasibaigus prasid jusiam 1863 met sumišimui, Vyskupas Valan ius nepameta pusiausvyros ir su prastu savo uolumu gina Dievo reikalus ir kitus skatina juos ginti. Jis savo 1864 met bendrarašiais⁹ sako klebonams mokyti vaikus mokyklose arba bažnyiose katekizmo.

Tik jimo dalykus gindamas, Vysk. Valan ius ir pats ryžtasi atlikti pavojing darb . Mat, Vilniaus general-gubernatoriaus Muravjovo sakymu 1865.1.28 (Nr. 468) Kaune buvo steigta pamestinukams vaikams prieglauda, kurioje iki 10 met vaikai buvo aukl jami sta iatikiais, rusais. Tai prieglaudai net šventikas buvo skirtas.

Vien kart t prieglaud aplank Vyskupas Valan ius ir papraš parodyti katalikus vaikus sakydamas: „Kur mano vaikai?“ Prieglaudos priži r tojos sukviestus vaikus Vyskupas mok žegnotis, poteri , paaiškino katekizm ir padalin s pyrago išvažiavo. Priži r toja, žinoma, tuojau praneš tai gubernatoriui. Tas pasikviet Vyskup pas save ir prie dviej žandar viršinink j tard . klausim , kod l be gubernatoriaus žinios važiav s prieglaud , Vyskupas atsak , kad važiav s neprašydamas leidimo tod l, kad žinoj s, jog vis tiek jo negausi s. gubernatoriaus pastab , kad negalima es neklausyti gubernatoriaus, Vyskupas atsak , jog geras ganytojas galv guld s už savo avis, ir prid r : „Tegu su manimi daro, k nori, aš visam esmi pasireng s. Man neilgai begyventi, aš turiu priederm palaikyti savo tik jim “.

Vyskupas Valan ius buvo už min t dr s nubaustas nam areštu; v liau dar sak , kad sumok t 1000 rubli pabaudos. Bausm s ta iau vyskupo neatgrasino nuo savo pareig . Jis raš prašymus, kad toje prieglaudoje vaikai b t aukl jami katalikais.

Vyskupas Valan ius, pats saugodamas¹⁰ tik jimo reikalus, primena t pa i pareig ir kunigams. Jis 1865.II.7 išleidžia bendrarašt , persp damas juos, kad iš sakyklos negarsint „joki rašt nesutinkan i su Katalik mokslu... Jei reik t d l to nukent ti, atminkite pavyzd Apaštal , kurie atsak , kad labiau reikia klausyti Dievo negu žmoni . Jokia baim , jokie grasinimai, kankinimai, ištr mimas, pagalios nei pati mirtis tene nug sdina j s ir tenesulaiko nuo gynimo katalik tik jimo. Mirti mums yra pelnas. Atsiminkite, kiek šimt t kstan i kankini savo krauju patvirtino tik jim dr siai eidami mirti. Taigi mieliausieji draugai kovo-

⁸ Alekna, 143, raštas Nazimovui 1863.IV.20, Nr. 707.

⁹ Alekna, 166, Nr. 530—546, 1864.III.11.

¹⁰ Alekna, 167—169.

tojai, Dievo kunigai, raginu jus šv. Paulio Apaštalo žodžiais: bud kite, stov kite tik jime, kaip vyrai elgkit s ir pasistiprinkite“. Vyskupas ir ia Dievui savo pareig atliko nepaisydamas, kad bendraraštis gali pakli ti i rus valdžios rankas, kas iš ties ir atsitiko¹¹.

Vyskupui Valan iui r p jo ne tik savo aveli tikybiniai reikalai, bet ir už jos vyskupijos rib gyvenan i j ; sužinoj s, kad Turkestano katalikai neturi bažny ios, kad j tikybiniai reikalai ten ken ia, primena jis Mogilevo arkivyskupui (1875.1.22 Nr. 163) š reikal . Vladikaukazo gi bažny iai leido net savo vyskupijoje rinkti aukas, ir surinkt auk pats nusiunt 677 rub. 50 kap.¹².

Vyskupas Valan ius, nor damas tikintiesiems diegti tik jimo brangi nimo pareig , Antano Tretininko pasakojimuose aprašo Vilniaus apskrities, Šešuoli parapijos Kiaukli bažnyt l , kuri netoli gyvenantis burliokas nor j s nugriauti ir pasisavinti prie jos esan i žem . Pasakoja, kad kelis kartus atvažiavusius žandarus ir kitus rus valdininkus žmon s išvydav . Mat, tikintieji praš zakristijon , kad jis, pamat s pavoj , skambint . Žmon s, išgird pranešim , atvykdavo ir priešindavosi. Vien kart rus vyresnis sužeid s mergin , kuri tre i dien mirusi. Ir ne vienam žmogui maskoliai d r , iš kuri net du mir . Tikintieji padav prašym karaliui, kuris sak s palikti bažnyt l katalikams¹³.

Išganytojo pavestai pareigai, — saugoti, platinti ir ginti tik jimui, — Vyskupas Valan ius steng si sigyti reikalingiausi priemoni .

Vis pirma jis atnaujino katedr . Tam reikalui 1851 metais išleido bendrarašt dekanams, prašydamas rinkti auk . Penkiolikoje dekanat iš viso surinkta 2 790 rub. 22 kap.; katedra atremontuota.

Vyskupas ragino dvarininkus, kurie naudojasi baudžiaunink j gomis, remontuoti bažny ias, statyti naujas. Vysk. Valan iui valdant vyskupij , buvo pastatytos naujos 29 bažny ios m rin s ir 20 medini ¹⁴.

Kita priemon tik jimui platinti buvo mokykla, d l kurios Vysk. Valan iui reik jo daug kovoti. Devynioliktojo amžiaus pradžioje Žemaiiuose kiekviena parapija, kartais net ir didesnis kaimas, tur jo mokykl . Dvasininkijai tos mokyklos labai buvo svarbios ne vien tod l, kad jose buvo mokoma skaityti ir rašyti lietuviškai bei lenkiškai ir aritmetikos, bet ypa iai d l to, kad jose buvo mokoma pagrindini tik jimo ties . Tos parapijin s mokyklos dažniausiai veiktavo advent ir gav nios metu. Rusams tos mokyklos nepatiko, ir nuo 1831 iki 1841 met valdžia jas buvo uždariusi. Vyskupas Valan ius parapijini mokykl reikal labai r m . Dekanams 1852.XI.2 rašo: „Žinomas visiems kunigams mano reikalavimas, kad prie kiekvienos parapijin s bažny ios ir net didži j filijini

¹¹ Alekna, 167.

¹² Ten pat, 33.

¹³ Antano Tretininko pasakojimai, 408.

¹⁴ Alekna, 31, 32.

b t laikoma mokykla po prieži ra vietinio klebono arba filialisto, kame neturtingo luomo vaikai gal t pramokti skaityti gimtine kalba ir katekizmo“. Iš dekan reikalavo net du kartus per metus pranešin ti apie mokyklos pad t¹⁵. Už mokykl steigim steig jams raš pad kos laiškus (1852.VII.11, 1854.XII.20, 1855.VI.4, 1860.VIII.20). Taip dirbant, nenuostabu, kad 1853 metais Žemai iuose buvo 126 parapijin s mokyklos, kuriose mok si 4 147 mokiniai, o valdžios mokykl — tik 18, kuriose mok si 815 mokini¹⁶. Tuo tarpu dabar visoje Lietuvoje katalikišk mokykl turime tik apie 14. Graudu darosi, kai palyginame „katalikišk j “ Lietuv su „bedievišk ja“ Pranc zija, kurios katalikai katalikiškai mokyklai kasmet sudeda 20 milijon frank , ir tais pinigais aukl ja 960 712 mokini ; 1910—11 metais valdžios mokykl skai ius pakilo 3,10%, katalikišk j 9%; mokini skai ius pakilo valdžios mokyklose 17,26%, katalikiškose — 28%¹⁷. Pranc z valdžia katalikiškoms mokykloms nieko neduoda, bet ir nekliudo, bent dabar, jas steigti. Toks, žinoma, valdžios pasielgimas yra neteisingas; anot Šv. T vo Pijaus XI, neteisinga yra, jei valstyb nesuteikia l š reikalams t , iš kuri gauna mokes ius. Be to, Šv. T vas pastebi, kad „kiekvienas aukl jimo ir mokykl monopolis yra neteisingas ir neleistinas, jeigu valstyb fiziškai arba morališkai ver ia šeim savo vaikus si sti savo (valstybines) mokyklas“¹⁸.

Gr žkime prie Žemai i mokykl , kuriomis taip labai r pinosi Vyskupas Valan ius. Neilgai buvo lemta jomis g r tis. Kauno gubernatorius Krigeris 1863.1.7 raštu Nr. 13 sak uždaryti parapijines mokyklas, kaip valdžiai kenksmingas¹⁹.

Šiam. sm giui ištikus, Vysk. Valan ius nenuleidžia rank . Jis pataria nusišamdyti „daraktorius“ ir kaimuose mokyti slapta. Taip rašo Vysk. Valan ius Kun. Lichodziejevskiui tais paiais metais, kada buvo sugniuždytas nepavyk s sukilimas ir kada mokyklos buvo uždarytos. Be to, dar Vyskupas skatina mokyti vaikus namie²⁰.

Vysk. Valan ius, nor damas pla iau liaudžiai s moninti slapt mokykl reikalingum , išgiria toki mokykl Antano Tretininko pasakojimuose. Tasai Antanas, b damas Dotnuvos vienuolyne ir tarnaudamas kunigams, gerai išmoko rašyti ir skaityti, o paskui kaip tik ir buvo slaptos mokyklos mokytojas, mok s 43 vaikus. Skaitom²¹, kad Antanas Tretininkas „drauge su vaikais klaup s kalb jo kas vakar poterius, vaik nemušin jo“.

¹⁵ Alekna, 49, 50.

¹⁶ Alekna, 55—60.

¹⁷ Lexicon der Pädagogik, Roloff, 2, 45.

¹⁸ Rundschreiben unseres Heiligen Vaters Pius XI. Ueber die Christliche Erziehung der Jugend. (Vatikanische Druckerei), 1929, psl. 17.

¹⁹ Alekna, 65.

²⁰ Alekna, 66, 67.

²¹ Antano tretininko pasakojimas, 366.

Kod l Vysk. Valan iui, uždarius parapijines mokyklas, r p jo steigti slaptas mokyklas? Vyskupas žinojo, kas r p jo rus valdžiai. Mat, esant dar neuždarytomis parapijimis mokykloms, kai kurie sta iatiki mokytojai užgaudavo katalik jausmus. Vysk. Valan ius jau 1861.I.23 rašo Vidaus Reikal Ministrui (Nr. 150) prašydamas, kad iš Duset mokyklos atleist šventik mokytoj ir jo viet paskirt mokytoj katalik , nes Dusetose mokiniai vien tik katalikai es ; o jei ne — Duset parapijonys, matydami tolerancijos žeidim , griežtai atsisakysi si sti t mokykl savo vaikus aukl ti²²! Kada jau buvo uždarytos parapijinis mokyklos, rus tikslai paryšk jo. Rusai mokytojai tada prad jo savo uolum rodyti. Pavyzdžiui, Žemal s mokykloje buvo dalijamos direkcijos atsi stos sta iatiki išleistos maldaknyg s. Vieکشني cerkv s šventikas Zasimovi ius pasak , kad netrukus visi mokiniai tur s b ti sta iatiki. Onušio mokytojas per pamokas kartais žeisdavo katalik tik jim ir naudojo knygas, kuriose buvo prieštaravim katalikybei.

Kai kur mokykl vaikai buvo varomi cerkv . Linkuvos mokytojas, atsived s bažny i mokinius, privert juos dainuoti rusišk patriotin dain . Kunigai kovojo su šiais pragaistingais tik jimui ir dorai darbais, bet juo labiau tai Vyskupui r p jo. Jis stipriai reagavo šiuos reiškinius, rašydamas 1867.XII.15 (Nr. 2602) mokykl direkcijai ir pakartojamai prašydamas tokius mokytojus nubausti ir pasekmes jam pranešti²³.

Kad geriau sekt si sta iatiki tik jim platinti per mokykl , rusai mokytojai uždraudžia mokiniams eiti pas kunigus; kai kurie atimin ja iš mokini maldaknyges ir jas degina. Taip elg si Žygai i , Tauj n , Kvetk mokytojai. Žygai i mokytojas Turzinevskis Žygai i klebonui Norvaišai draud mokyti vaikus pas save arba bažny ioje. Mokytojas Steponas Mozolskis Tauj n bažny ioje ir šventoriuje atimin jo iš mokini maldaknyges; jei kurie maldaknygi nedav , Mozolskis pl š iš j kepures. Kvetk parapijos sodžiuose mokytojas Blagovieš enskis rinko maldaknyges ir jas degino²⁴.

Vyskupas Valan ius, kad ir nedaug vilties tetur damas laim ti, vis d lto kreip si 1867.II.2 raštu (Nr. 295) Kauno gubernatori ir (Nr. 296) mokykl direkcij prašydamas, kad mokytojams užgint kištis bažnytininius dalykus.

Kada rusai užgyn mokyklose tikybd styti gimt ja kalba, Valan ius raš Vilniaus general-gubernatoriui Kaufmanui 1866.VI.18 (Nr. 1087), nurodydamas jam, kaip žalinga yra mokinius tikybos mokyti nesuprantama kalba. t prašym atsakymas gautas 1866.VII.22 ne iš Vilniaus, o iš Kauno gubernatoriaus, bet, deja, neigiamas²⁵.

²² Alekna, 68.

²³ Alekna, 71.

²⁴ Ten pat 73.

²⁵ Ten pat 70.

Sunki taip pat buvo mokykl pad tis Kurše, kur gyveno latviškai kalb katalikai ir kurie priklaus taip pat Vysk. Valan iaus jurisdikcijai. Kurše, mat, protestantai tur jo savo mokyklas; j tur jo ir katalikai, bet mažai, tod l buvo priversti leisti savo vaikus aukl ti kitatiki mokyklas ir mok ti nekatalikišk j mokykl reikalams mokes ius. D l toki nelemt aplinkybi susidarydavo li dnos katalikams pasekm s. Iki 14 met katalikai mokiniai negal davo eiti išpažinties, tod l atv sdavo j tik jimas, ir daug b davo apostazij . Kun. Šidlauskas, Mintaujos klebonas, Vysk. Valan iui (1852.1.15) rašo, kad „ neturting j mokykl Alton kasmet priimama po kelet vaik , o ta iau nuo 12 met tiktai du vaiku tepaliko katalikais, kiti gi perversti liuteran tik jim . Taip pat esti su neturtingais vaikais ir kitose mokyklose“.

Vyskupas Valan ius susir pino steigti katalikiškas parapijines mokyklas. Šiais reikalais kreip si Rygos general-gubernatori kunigaikšt Suvorov (1851.1.20 Nr. 125 ir 1851.XI.1 Nr. 22) ir Kuršo gubernatori (1852.II.2). Suvorovo žmoniškumo d ka, Vysk. Valan iaus pastangos nen ujo niekais. Gavus leidim kurti parapijines mokyklas, jos buvo kurtos: Mintaujoje, Ilukštoje, Dvetoje, Bebroje, Elernoje, Šliosberge, Padunojuje, Rubine, Neiborne, Šventene, Kurmene. Nusiskundus kai kuriems klebonams l š tr kumu parapijin ms mokykloms steigti, Vysk. Valan ius taip prabilo (1851.1.13) Alšvangos klebonui: „Galima surasti pinig , labiausiai jei but mokyklai klebonas duos bažny ios trobesiuose ir patsai prisiims mokytojo priedermes arba po jo prieži ra, kuris nors iš kamenatori arba iš bažnytini tarn “.

Be to, Vysk. Valan ius laim jo ir kit dalyk , b tent: Kuršo gubernatorius (1852.IV.5) sak policijai priži r ti, kad protestant mokyklose katalik vaikai neb t varžomi tikybos dalykuose. Pats Kuršo gubernatorius Vyskupui (1852.IV.5) praneš , kad protestant mokyklai iš katalik mokestis nebus imamas²⁰.

Tre ioji priemon tik jimui platinti buvo spauda. Vyskupas Valan ius paraš daugiau kaip 40 knygele , r pinosi leisti laikrašt , steig knygytus.

Vysk. Valan ius laikraš io reikalui paraš Vidaus Reikal Ministrui (1859.11.21) rašt Nr. 496, kuriame šiaip išd sto laikraš io reikalingum : „Be abejo žinoma Tamstai, jog Kauno gubernijos valstie iai visai atsisak nuo spiritini g rim vartojimo. Žmon s pasiliuosav nuo labiausiai pažeminan io geidulio girtyb s, reikalingi kitokios doros tekms, kuri palaikyt juos blaivyb je ir vietoje senojo kenksmingo pasig r jimo teikt kok nors prakilm , duodant maisto protui ir širdžiai. Rusai ir latviai turi sava gaziet ir kitoki laikraštiškai leidžiam knygele , kurios patenkina t reikalavim , bet žemai iai ir lietuviai, kurie irgi sudaro da-

l l Maloningiausioj o Ciesoriaus pavaldini , ligšiol neturi tokio laikraš io, kurs pad t jiems naudotis švietimo vaisiais. Tod l pasiryžau priminti Tamstai š tr kum tik damasis, kad Tamsta maloningai teiksies pažvelgti š dalyk ir neatsakysi savo aukštai viršininkiško pritarimo mano su- manymui“. Toliau tame prašyme nurodytas projektuojamo laikraš io vardas, — b tent, „Pakeleivingas“, — ir visai nežalinga programa su pir- m viet užiman iu Tikybos skyriumi. Deja, rusai pab go apšvietos ir Vysk. Valan iaus sumanym palaidojo²⁷.

Vysk. Valan iui, kaip tikram Apaštalui, r p jo reikalai jo globai pavest ir t tikin i j , kurie kalb jo ir latviškai. Lauksenos vikaras Kun. Soro inskis raš religinio turinio knygeles latviškai. Kun. Kur- minas išleido latvi kalba pamokslus. Vysk. Valan ius žinodamas, kad latvi literat roj yra daug dalyk , kurie žeidžia katalik tik jim , džiau- g si min t kunig k riniais, kurie gal s reikiam sprag užtverti. Vysk. Valan ius tod l d kojo jiems (1858.III.4) per savo sekretori Kun. Davi- davi i ²⁸.

Vyskupas Valan ius ypatingu b du r pinosi kunig išsilavinimu. Jis steig kunigams dekanat knygnus; jiems palaikyti kiekvienas kunigas tur jo mok ti per metus po l rubl. Nuo mokes io buvo atleidžiami tik palieg liai, kurie gyveno vienuolynuose arba patais namuose. Dekanas nuo mokes io buvo atleidžiamas už knygyno tvarkym ²⁹. Tie visi dalykai buvo svarb s kaip priemon tik jimui palaikyti.

Vysk. Valan iaus yra nurodomos taip pat ir blogosios tik jimui pa- laikyti priemon s,- kurios tik jimo netvirtina, bet nuo jo dar atbaido. Ne- tikus priemon yra prievarta arba medžiaginiai sumetimai. Vysk. Valan ius rašo, kad žemai iai, pri musieji krikšt 1413 metais, katalikiš- kai negyveno, nes jie buvo krikšt pri m d l karaliaus Vladislovo ir Vytauto Did. dovan arba iš baim s. Tarp toki žmoni kunig dar- bas nedav teigiam rezultat ³⁰. Juo labiau nieko gero nedav kryžiuo- i skelbtoji Evangelija. 1294 m. Liudvikas Liebenzolis, kryžiuo i vir- šininkas, silauž s Žemai i pil „Bisen“, „tejpat nekurius žmones priv- erte krikstities, bet ir isz to nieka dora neb va. Skaitom senowes rasz- tusi, jog metusi 1329 tie patis Križokaj i daugiel musu szalies pilu isigro- wusis sugawa 300 žemaitiu, kurius nietruputele tikieima kataliku neži- nantims tulid apkriksztije“³¹.

Ypa priespauda, žiaurumai blogai patarnauja tik jimui. Vysk. Va- lan ius aprašin ja, kad kryžiuo iai daug kart vert žemai ius priimti

²⁷ Alekna, 43—45; ten pat 180, 181.

²⁸ Alekna, 48; ten pat 18, 19.

²⁹ Alekna, 18, 19.

³⁰ K. M Wolonczewskis, Žemaitiu wiskupist , 42, 43.

³¹ K. M. Wolonczewskis, Žemaitiu wiskupiste, 29.

katalik tik jim , bet žemai iai, nek sdami savo spaud j , atmesdav j peršam j tik jim ³².

Vysk. Valan ius primin ir savo kunigams, kad skleisdami geras id - jas, nesigriebt netinkam priemoni ; šiaip Vyskupas (1860.VII.4 Nr. 1364—1381) persergsti juos d l priemoni blaivybei platinti: „Dar kart tvir iausiai primenu, kad kunigai jokiu b du nevertot fizišk priemoni priversti girtuokliams prie blaivyb s. Kaip prakilnus tas dalykas, taip garbingos turi b ti ir priemon s palaikyti, vartojimas gi fizišk priemoni labai kompromituoja ne tiktai kunigus, bet ir pa iam dalykui kenkia, sukeldamas riksm ant visos dvasiškuos, kuri visai n ra to užsipelnusi“ ³³.

Apie senov s žemai ius rašydamas, Vysk. Valan ius mini, kad jie bi - joj priimti katalik tik jim , nes man neteksi laisv s, savo kalbos, papro i : pavyzdžiui, moters negal sian ios d v ti balto nuometo, skepetos, savo aust r b ³⁴.

Graž s papro iai, pramogos, žaislai, vartojami šven i , vestuvi progomis arba šiaip poilsui, Vyskupo Valan iaus visai nedraudžiami. J daugyb aprašyta knygel je „Palangos Juz “. Pavyzdžiui, per Velykas vaikinai laisto su vandeniu šeiminink rankas, tik damiesi iš j gauti velykai i . Tre i j Velyk dien jaunuomen s ruoš s pynes suptis, ketvirt j dien ridik rov , šoko blezding l , duj , kepurinink , miežel . Šventadieniais vaikinai muša ritin , kartais žaidžia ožkapil , padainuoja, turi vairius kitus pasilinksminimus: vanag l , šark , vestuves, veža pašt , brylius velia .. ³⁵.

Tokios pramogos ir pasilinksminimai turi dvejop prasm . Jos duoda tinkamo žmogui poilsio ir nukreipia nuo malonum , aistr peršam . Pastar j gi sivešpatavimas tolina nuo tik jimo.

Š skyri pabaigus, reik t kalb ti apie vilt . Ta iau ši doryb , kuri mus ragina pasitik ti Dievo gerumu ir Jo pagalba sigyti po mirties kilniausi G r , pa ioje pabaigoje tik pamin siu. Dabar teks kalb ti apie meil .

II

„Myl si Viešpat Diev visa savo širdimi, visa savo siela ir visa savo mintimi. Tai didžiausis ir pirmasis sakymas“³⁰.

Jei iš pirmojo skyriaus atsiminsim Vysk. Valan iaus nuvykim prieglaud , kurioje katalik vaikai buvo aukl jami sta iatiki tik jime (žr. 53 psl.), paskui pasikalb jim su gubernatorium ir baud ; jei atsiminsim Vyskupo žodžius, pasakytus kunigams bendraraš iu- (1865.II.7):

³² Ten pat 33.

³³ Alekna, 98.

³⁴ Žem. wisk., 41.

³⁵ Palangos Juz , 305, 268, 269, 273, 274.

³⁶ Mat. XXII, 37, 38.

„atminkite pavyzd Apaštal , kurie atsak , kad labiau reikia klausyti Dievo negu žmoni . Jokia baim , jokie gr sinimai, kankinimai, ištr mimas, pagalios nei pati mirtis tenenugasdina j s ir tenesulaiko nuo gynimo katalik tik jimo. Mirti mums yra pelnas“ (žr. 53 psl.); jei atsiminsim, pagaliau, k kent jo ir dirbo d l tik jimo, nekils mums jokios abejon s apie jo tobul Dievo meil . Apie t meil galima pasakyti šv. Tomo Aq. žodžiais: „Amicitia ad Deum omnibus pretiosior et carior“³⁷. Iš I skyriaus matyti, kad Vysk. Valan iui r pi daryti tie meil s darbai, kurie tarnauja Dievo garbei ir šalina tai, kas Dievo garbei priešinasi³⁸.

„Antras gi (sakymas) j panašus: Myl si savo artim kaip pats save“³⁹. Iš Kun. J. Ra kauskio, Kun. Seminarijos Rektoriaus, iš Vysk. Valan iaus gyvenimo ir iš paties Vyskupo rašt sitikinam, kad jis pats gyveno pagal aukš iau pamin t j Evangelijos taisykl ir mok kitus taip gyventi.

Ra kauskis sako: „Puikiai Vyskup Valan i dabina jo mielaširdyst ir visi iš to paeinantys darbai. N kados ir n kam neatsak pašalpos; pa r j nams dalino išmald sulyg reikalavim ; siuntin jo ir raštais jos reikalaujantiems; kitiems tur jo paskyr s m nesin pensij ; užlaik šiek tiek našlai i ; tur jo steigt Kaune špitol , kuri apr pindavo reikalingais daiktais. 1868 ir 1869 m. t. y. bado metuose tais pas save netur iams virtuv , liep taisyti valgym — ir taip per kelis m nesius kasdien maitino po kelius šimtus ypat . Šelp , neatsižvelgdamas skirtum tikybos, kas tik reikalavo, pašalp gavo“⁴⁰.

Vysk. Valan ius ne tik pats buvo gailestingas, bet ir kitus skatino gailestingum . Antano Tretininko⁴¹ l pomis Vyskupas pasakoja, kaip rus pulkininkas Gertkovas, sukilimo metu apgyn s vieno, netoli Papil s gyvenan io, kininko namus nuo kareivi sauval s; kaip tas kininkas išgelb j s nuo mirties pulkinink ir pagaliau pulkininkas kininko s - nui, sugautam su kitais sukil liais, ne tik nieko nedar s, bet dar pavalgydin s, apdovanoj s ir pristat s t vui. Vyskupas Valan ius šiuo pasakojimu nurodo, kad reikia kitiems gera daryti, tada ir iš kit bus galima gero susilaukti.

Tos pa ios gailestingumo doryb s mokom s iš Kun. Raudickio, Sedos klebono, pas kur „ubagai b riais jo, o n vienas negr žo su tuš iu maišeliu“, kuris dirban ius darbininkus pamaitindavo⁴². Tos pa ios doryb s mokom s iš mokinio Prancel s, kuris nor jo, kad jo draugai gerai mokyt si ir dailiai elgt si: „Pats juos žadino, pats aiškino mokslus“⁴³.

³⁷ III. Sent., d. 27, q. 2, a. 1. ad. 7.

³⁸ S. Thom., 1 a. 2 ae. q. 28, a. 4.

³⁹ Mat. XXII, 39.

⁴⁰ T vyn s sargas, 1901, Nr. 2 ir 3. B. 12.

⁴¹ Ant. tretin. pasakojimai, 382.

⁴² Vaik knygel , 10.

⁴³ Vaik knyg., 96.

Antanas Tretininkas pasakoja, kad žalos padaro kerštavimas. Viena mergaitė, nori dama pamokyti kininko 13 metų dukrelę, kad nepyktų, parodysi jai Kristaus Kanios paveikslą, aliejiniais dažais dažytą; jame buvo nupieštas taip pat ir biaušius žydai; mergaitė pasakiusi, kad ji, ta kininko dukrelė, panašiai esanti tarybų žydų, kurio „akys plačios it lėkštė, vambros storos, nosis nukumpusi it vanago, dantys ilgi“: merguštis iš piktumo nusikabinusi paveikslą ir sukarpiusi. Kitą kartą ji vėl supykusi, kad vienas vaikinys jai audeklą perkirpė, ir su žirkliu mis vaikinui ranką iki kaulo perdūrė. Dėl tokio žiaurumo visi nuo jos pradėjo šalintis, ir negalėjusi ištekti⁴⁴.

Panašiai persergima nuo blogo link joms ir keiksm⁴⁵, priduriant: „ia jį matote, motinai, kaip negerai darote keikdamos savo vaikus. Nuo jos paivaikai išmoksta biaušius žodžiai... Kartais jos ant kitų supykusios, griežiate apmaudant vaiką ir mušin jate be kokio reikalo. Taip darydamos nusidedate“. Toliau patariama, kad vaikus bausti ne supykusios, bet piktumui per jus.

Vysk. Valančius žinojo, kad tarp savųjų yra rusams parsidavėliai, kurie pranešinėja apie savuosius už pinigus, o kartais tik kerštaudami. Vysk. Valančius išdavikus nori sudrausti, kitus gi nori apsaugoti nuo nelaimės. Antanas Tretininkas pasakoja, kaip rusų žandarai dar kartą pas Justiną Šeškų, ieškojęs uždraustos knygos ir jos neradęs, po to pradėjo barti skundusi merginą šiais žodžiais: „Oi prakeikti jūs žemaičiai, tariau kokios artimo meilės neturite! Niekas tarp jūsų negali nusispiauti, kad mums nepraneštum! Ar mes to reikalaujame? Už stiklą degtiną parduodat savo brolius! O jūs, katalikai, kaip šunys pasalis: veizite, kaip kirsti kitus! Žydai, totoriai apgina savuosius, o jūs neklausiamai sakote! Tu, Mare, dabar išrodyk kokią pranešė: jei neišrodysi, uždarysiu tave kaliny!“⁴⁶. Šita liga ir šiais laikais vyrauja. Atsiminkim tik vokiečių okupacijos laikus. Kaip tada kaimynai duodavo kaimynus, reikia tik stebėtis. O juk tais laikais, rodos, neturėjo būti tokie reiškiniai, nes vis bendras buvo priešas. Dabartiniiais laikais kai kas net provokacijos nesidrovi, dedasi labai dideliu prieteliu, nori šitą sužinoti, kad tik galėtų skausti padaryti. Yra net istorijos sugalvojamos, kad tik paskandint savo broliu. Bet gera, kad tokie žmonės būtų sudraudžiami, ypač žmoniai, turintys autoritetą. Tas pats Vysk. Valančius pasakoja, kad vienam dominikonui beaiškinant tik jimo dalykus, vienas pradėjo tyiotis iš kunigo; karalius gi Jogaila sudraudė jį; tasai gi susigriebė „paspuodina szalen, o wisa mine apent priderntej klaus pamoksl“⁴⁷.

Blogai darančius tariau reikia mylėti. Vysk. Valančius aprašinėja

⁴⁴ Ant. tret. pasakojimai, 403—405.

⁴⁵ Ten pat, 291—293.

⁴⁶ Ant. tretininko pasakojimai, 458.

⁴⁷ Žem. wisk., 40.

žyd vairias ydas, nor damas katalikus perserg ti. Žydai, mat, parduod dv selien⁴⁸, patys vagyst mis užsiim ir kitiems paded : pavyzdžiui, Šiluvuj, Kalvarijoj, Joniškyj, Dauj nuose, Dusetose, Š toj ir kitur per didelius prekyme ius iš sprauinink net išsipirkdav leidim vogti. Sprauininkas pagal vagies guvum pareikalaudav s atitinkam pinig sum . Jei vag sugaudav ir atvesdav pas sprauinink , tas pad dav s j kal jim , bet, atvedusiems pasišalinus, ir v l paleisdav s⁴⁹. Žydai apgaudin j krautuv se, neduodami tinkam preki , vartodami netikras svarstyklės, trumpesnius mastus. Žydai imasi statyti tiltus, namus, taisyti kelius, bet visa greit sunyksta. Vos suskumba atiduoti valdžiai, reikia tuojau pertaisyti. Su pašto stotim žydai taip pat apgaudin ja, bet valdžios žmon s, gav kyš , nutyli⁵⁰. Žydas Mauša išgird s, kad Kazimieras Šeškus turi uždraust knyg , apskund j rus valdžiai. Laim , kad knyg pas Šeškerado. Vien kart Kazimieras Šeškus, pagav s šešk , kažkaip prasar savo brol užmuš s. Žydas Mauša, išgird s tai, apskund rus valdžiai. Beieškant pas Šešk lavono, surastas nužudytas šeškas. Žydas už melaging parodym buv s apmuštas. Be to, t pat Šešk skund už šautuv . Tai visa dar Šeškaus nuomininkas. Kitaip Šeškus Maušos atsikratyti negal j s, kaip tik padėgdamas Maušai nuomojam savo trobes⁵¹.

Vienas žydas, Šateiki smukl s nuomininkas, sužinoj s, kad jo kaimynas kininkas pardav s javus ir gav s gerok pinig sum , panor j s j apgauti. At j s pas kinink , žydas pasak s „Garbanotas Pons Dievas“, pareišk s užuojaut , kad ne šeimynykštis tveria tvor , bet pats kininkas, j s triob , padalin s vaikams riestaini , pasiteirav s apie parduotus linus ir s menis, paklaus s, ar niekam kininkas neduod s paskolos už %, ir iš j s. Kit kart atvyk s ir teik s kininkui dovan — cukraus galv ir arbatos svar . kininkas nenor j s priimti sakydamas, kad jis gal s ir nusipirkti. Žydas ta iau atsak s: „Nu k ia, kaimynuose galim vienas kitam ir be pinig duoti“. Ir tada iš j s nieko daugiau nekalb j s. Tik po savait s atvež s kininko vaikams veltinius ir praš s paskolinti 300 rubli , iš anksto sumok damas 36 rublius pal kan . Nesukakus dar metams, žydas pinig us atneš s. Po dviej savai i žydas v l at j s pas savo kaimyn prašyti 800 rubli paskolinti. kininkas, kad ir nenor damas, paskolin s, tik deja—žydelis paskutin kart tada atsilank s pas kaimyn ir visiškai išsikraust s iš Šateiki , išnešdamas ir 800 rubli⁵²

Vysk. Valan ius sp ja žmones taip pat nuo igon . Paaugusi žmoni knygel je išskai iuojami vair s igon nusikaltimai žmon ms: igo nai niekam nieko nemok , apgaudin dami ir vogdami peln si sau maist .

⁴⁸ Paaugusi žmoni knygel , 159.

⁴⁹ Ten pat, 162.

⁵⁰ Ten pat, 156, 157.

⁵¹ Ant. tret. pasak., 451—458.

⁵² Paaug. žmon. knyg., 148—150.

Vyrai paprastai vagi arklius, landžioj kl tis, kas svetimas bulves, grobst avis, žiemos metu vadin save katalikais, bet pagal tik jimo sakymus negyven⁵³.

Kaip pavyzd ia pakartosiu vien min tos knygel s, ištrauk apie igono suktybes. Šiluvos parapijoje vienam žmogui nakties metu ding s arklys. Nukent j s žmogus, sužinoj s savo nelaim , šok s arklio ieškoti. Pavij s igon , su m s ir atgaben s Šiluv pas asesori , kuris prad j s klausin ti:

„— Kas tu esi?

— Žmogus, igonas — šis atsak .

— Kokio tu esi tik jimo?

— O koks tamstai tinka?

Asesorius buvo nekatalikas, tod l tar :

— Man tinka rus tik jimas.

— Na esmi sta iatiki tik jimo, — atsiliep igonas.

— Koks tave kunigas krikštyjo?

— Kas t žino! Neatmenu.

— Ar vaikš ioji išpažinties?

— Ee, matai ponas, tame daikte jaunyst j labai buvau karštas: nepraeidavo penkeri, šešeri metai, aš jau ir prie klausyklos. Bet dabar tai sugauk mane!“.

Asesorius klausia, ar pavog t arkl ? igonas užsigyn ir paaiškino kaip buvo: „Tur damas reikal eiti Lydav nus, š ryt anksti iš jau. Aukštumoj tarp dviej skardži radau t arkl bestovint skersai kelio. Nor jau pral sti pro galv — prad jo vaipytis ir smeig si k sti, ketinau eiti pro uodeg — arklys pasitais spirti; nebe manydamas k padaryti, nor jau peršokti, bet neveik s ats is dau. Arklys tuo jau patrako, vos nenukritau, o nepertoli pajojus sutiko mane šis žmogus ir sugavo: Regi tamsta, kokia ia vagyst ?“⁵⁴

Vysk. Valan ius apie igonus paraš s, nor damas žmones sp ti, kad su jais nesibroliaut , arkliais nemainyt . Tik atokiau nuo igon laikydamiesi, gal s išvengt nelaim s⁵⁵.

Toks pat buvo Vysk. Valan iaus tikslas ir rašant apie žydus. Vyskupas aiškiai pastebi, kad d l t neteisybi j nek sti negalima; net Viešpats Kristus liep s artim myl ti kaip pat save, gerai priešams daryti ir melstis už juos⁵⁶.

Su Vyskupu Valan ium rasizmo teorij pasmerkdami, mes turim labiau perserg ti m s žmones nuo žyd apgauli , kuri ir dabar netr ksta.

⁵³ Ten pat. 129.

⁵⁴ Paaug. žmon. kny^., 133.

⁵⁵ Ten pat 143.

⁵⁶ Ten pat 163.

Skelbdami ta iau kov , turime niekad neišeiti iš kult rini kovos prie-
moni .

Vysk. Valan ius persergsti žmones ir nuo kitoki apgavik : nuo ne-
tikr gydytoj arba apsimetusi elget . Netikri gydytojai atvykdav iš
Vengrijos. Jie eidav kaimus, iš anksto sužinoj iš kaimyn apie esa-
mus ligonius, „sp dav “ lig , „sp dav “ kaip ilgai serga. Tuo b du
sigij pasitik jim , už didelius pinigų parduodav vaist , kurie ne tik
sveikatos nepataisydav , bet dar pagreitindav mirt . „Taip vengrai ran-
kas veiz dami, sp ja ligas ir taip gydo. Ta iau netr ksta m s žmoni ,
kurie laukia t suk i , tiki jiems, perka nuo j žoles ir duodasi baisiai
apgaudin ti“⁵⁷.

Panaši vengrus nes žining žmoni ir dabar netr ksta. Kartais
nulaužt koj ar rank tampo kaip išnirusi , didindami skausmus; duoda
arba pataria vaistus nieko nenusimanydami. Yra žmoni ir dabar, kurie
n jusiam gydymo moksl labiau tiki, negu specialistui medikui. Reik t
žmones labiau s moninti. Toks darbas b t gražus meil s darbas! Ga-
lima ir reikia duoti higienos nurodym : kaip reikalinga pirtis, dažnas gal-
vos plovimas, rank švara, but v dinimas . . . , bet ne gydyti⁵⁸.

Vysk. Valan ius persergi nuo apgavik elget . Nenor damas kartais
dirbti, „pariša sau koj , sakosi es raiši, remiasi dviem lazdom ir valkio-
jasi apgaudin dami gyventojus“. Tie netikri vargšai nušluosto burn tik-
riems elgetoms, kuri dalia yra iš tikro skaudi: jie turi prieš kiekvien
lankstyti, d v ti palaikius r bus, maitinti parazitus⁵⁹.

Teko gird ti apie vien Šiluvos „nereg “, kuris išsities s gatv je,
sk sdamasis savo nelaime, per kelet dien praš išmaldos. Be abejo,
jaunas „nelaimingasis“ vyras daugiau už kitus vargšus sujaudino tikin-
i j širdis. Kaip teko nustebti, kada kart pasibaid arkliai buvo beužle-
ki ant „neregio“, ir d l to „vargšas prareg jo“ ir keikdamas pasitrauk iš
tikr j elget . Jei Vysk. Valan ius laik špitol , kurioje vargšai rasdavo
sau prieglaud ir buvo maitinami, tai juo labiau šiais laikais bent mies-
tuose-miesteliuose tur t b ti Šv. Vincento a Paulo Draugijos arba kito-
kios organizacijos r pinami elgetnamiai.

Meil Vyskup Valan i ver ia r pintis savo tautie i ir žemišk ja
gerove. Jis pastebi, kad perdaug yra naikinami miškai, kad kas pavasaris
daromos tvoros, kurios žiemos metu suk renamos. Tuo tarpu b t ga-
lima pavasar išsikasti vel n (durpi), susitaupyti medis. „Aš baigiu
savo amži , pergyvensiu, bet kaip j s ir j s vaikai apsivers be medžio
— to nesuprantu“⁶⁰. Be to, ir daugiau yra nauding pastab , kurias ir
dabar žmon ms b t pravartu pakartoti⁶¹.

⁵⁷ Ten pat 105, 113.

⁵⁸ Paaug. žm. knyg., 163—172.

⁵⁹ Ten pat 120.

⁶⁰ Vaik knyg., 61.

⁶¹ Palangos Juz , 297, 298.

Vyskupas Valan ius savo k riniuose nepamiršta meil s darb miru- siems. Jis moko, kaip katalikas žmogus susirg s turi elgtis. Jam parve- žamas kunigas ir gydytojas⁶². Mirdamas Adomas suramina savo ver- kiant s n , bu iuoja kryži , kartoja žodžius: J zus, Marija, Juozapai šventas, — mirštan iam duodama grabny ia⁶³. Mirus kuriam, per nakt žmon s gieda, jie yra vaišinami, bet be degtin s; laidotuvi ryt vežant k n giedama, bažny ioje atlaikomos dvejios šv. Mišios už velion ⁶⁴. Pas- kui rengia velionies atminim . Laikomos tada egzekvijos, esantiems prie bažny ios elgetoms duodamos išmaldos⁶⁵.

Vysk. Valan ius skatina ir prie t vyn s meil s. Pasakodamas, pa- vyzdžiui, apie kryžiuo i žyg Kurš per Salantus, nurod s kokiais ženk- lais žemai iai tur jo susižinoti priešui pasirodžius, taria šiaip: „Nars s žmon s viens kitam sak : Kas bus, kas nebus —žemaitis nepražus! Kib- sime ir mušime!“. Toliau nupasakojamas žemai i narsumas ir sumanu- mas kaujantis su priešu ir vieno jauno vyruko-žemait lio pasiaukojimas: jis persireng s kryžiuo i r bais, prisiartin s prie j vežim ir kiš s deg- gan i kempin pirm j vokie i vežim ; esant patogiam v jui, užsideg visi vežimai. Tada arkliais prad jus blaškytis, besimuš kryžiuo iai tu- r j nutraukti m š , b gti gelb ti turto. Žemai iai vydamiesi juos muš , daug su m nelaisv žmoni , daug pa m arkli ir kitokio turto⁶⁶.

Taip pat t vyn s meil matyti iš karžygiško žemai i su kryžiuo iais m šio, Mindaugo vadovaujamo 1261 m. ties Durb s miestu, XIV amžiaus pradžioj Pakurš j, pas Biržulio ežer , 1334 m. pas Pil nus⁶⁷.

Žemai i karžygiškumo motyv Vysk. Valan ius šiaip nušvie ia: „Tas ant gala kutina jusi didi nor luosum , k trus szilditi, stengie atsirimti nuo Kursza ir Prusu griaunantims Žemaitiu žem wokitems, o tokiu b du luosiais iszlikti. Ko wisa szendien woz szaszuolietis be lika“⁶⁸.

Po teologini dorybi reikia kalb ti apie religijos arba maldingumo doryb .

III

Religijos arba maldingumo doryb žmog skatina teikti Dievui, kaip Aukš iausiam m s Viešpa iui, garb . Toji doryb mums sako daryti Dievo atžvilgiu tokius darbus, iš kuri b t matyti m s nuo Dievo visišk- kas priklausomumas. Anot šv. Tomo Aq.⁶⁹, religija arba maldingumas yra speciali doryb , turinti savo special g r , b tent, teikti Dievui tin-

⁶² Ten pat, 291.

⁶³ Paaug. žm. knyg., 178.

⁶⁴ Paaug. žm. knyg., 179.

⁶⁵ Palangos Juz , 293—296.

⁶⁶ Ant. tret. pasak., 443—445.

⁶⁷ Ten pat 448—451.

⁶⁸ Žemaitiu wiskupiste, 27.

⁶⁹ 2a—2ae, qu. 81, a. 4.

kam garb kaip kilniausiai Esybei. Jei žmonės teikiama nelygi pagarba, — pvz., t vui, valdovui, pavaldiniams, — nes gi tos pagarbos dydis saikomas asmen kilnumu, tai juo labiau Dievui turi būti teikiama visai skirtinga pagarba.

Ypatingi religijos dorybės veiksmai pagal šv. Tom Aq.⁷⁰ yra Dievui pasiaukojimas, malda, pagarba, auka, žadai, priesaika ... Švent dien saugojimas ... Ne apie visus tuos veiksmus teks kalbėti. Imsiu tik tuos veiksmus, kurie Vysk. Valan iaus yra paliesti.

Svarbiausias religijos veiksmas, kur Vysk. Valan ius labai dažnai akcentuoja, yra malda, kuri šiaip aptaria: „Malda yra tai šnekesys su Viešpačiu Dievu... todėl su Aukščiau siu nori daryti byloti, turi klaupytis, persižegnoti, sudėti rankas, pakelti širdį prie geriausio Dievo ir teta tema tyti, kalbėti“⁷¹.

Prie maldos apibrėžimo yra nurodyti proto ir valios veiksmai. Protas neturi būti išoriniai veiksmai kliudomas. Tai geriausiai pavyksta, kada žmogus klumpo, rankos nieku neužimtos, kada susikaupęs msto, kalba. Valia savo pareig atlieka, jei ji turi nori pakelti širdį Dievop, vadinas, kada nori Diev pagerbti.

Sedos klebono Raubickio lėpomis vaikai mokomi mylėti Šv-si j Panel . Klebonas, grįždamas iš Židik atlyd , pakalbino vaikus, dav jiems pyrag , o iš vienos mergaitės, si lydamas meduol , praš g li , kurias j laik rankoje. Mergaitė j nedav , nes nori jo apkaišyti Šv-sios Panel s statul . Klebonas pagyr mergaitę , pad j o kaišyti statul ir kartu su vaikais sugiedojo Sveik Marij ⁷². Ta malda vaikams pamok , kad ne pa i Šv-si j Panel reikia prašyti maloni : J prašome, kad žmonės tik užtart Dievui.

Malda turi būti kalbama vairiems reikalams: mirties valand ⁷³, ieškant paguodos varge⁷⁴, prašant Diev atitolinti ligas⁷⁵, dkojant Dievui už dovanas⁷⁶.

Vyskupui Valan iui buvo labai svarbu diegti žmonėms šv. Miši meil . Ši pareiga užakcentuojama vairiuose jo k riniuose. Žinodamas, pavyzdžiui, kad Birž parapijos jaunimas net pirm Sekmini dien neina bažny i , bet smukl girtuokliauti, ir tai daro matydami kalvinus taip darant, Vysk. Valan ius Palangos Juz s lėpomis prataria: „Na, vaikai, kad kalvinai eis pragar , j s ar nori site drauge keliauti?“⁷⁷.

⁷⁰ Ten pat, qu. 82—91.

⁷¹ Vaik knyg., 69, 5.

⁷² Vaik knyg., 12.

⁷³ Paaug. žmon. knyg., 178.

⁷⁴ Vaik. knyg., 83.

⁷⁵ Žemaitiu vyskup., 19.

⁷⁶ Paaug. žm. kn., 200.

⁷⁷ Pal. Juz., 307.

Šv. Miši klausymo svarb Vysk. Valan ius pabr ž , kunigams sa-
kydamas net šiokiomis dienomis laikyti šv. Mišias skirt valand ⁷⁸.

Ne tik Miši reikalui buvo sakymas. Vysk. Valan ius sak , kad ma-
tutinum ir mišparai b t laikomi visoje vyskupijoje, vadinasi, ir iš Vil-
niaus Vyskupijos priskirtoje Žemai i Vyskupijos dalyje. Jis sak prieš
sum giedoti „Pulkim ant keli “; m nesin mis brolij dienomis sum
laikyti prie išstatyto Šv-siojo Sakramento; gav nios metu atlaikyti žmo-
n ms trij dien rekolekcijas; kad kunigai ypa gav nios metu mokyti
katekizmo⁷⁹.

Be to, Vyskupas Valan ius r pinosi iš šventadieni iškelti jomarkus
paprastas dienas. 1851 metais jis kreip si šiuo reikalui Vilniaus gene-
ral-gubernatori . Kadangi š kart prašymas liko be pasekmi , antr
kart tam pa iam general-gubernatoriui raš 1859 m. Jomarkai buvo pa-
naikinti šventadieniais: Kaune, Ukmerk je, K dainiuose, Vydžiuose, Sa-
lake, Dusetose, Rokiškyje, Žeimelyje, Joniškyje, Šilelyje ir kitur. Pra-
šant ta iau žydams ir kai kuriems krikš ionims, jomarkai v l buvo sugr -
žinti sekmadienius; toks buvo skirtumas, kad jie gal jo prasid ti tik
po pamald .

1861 m. XII.19 Vyskupas, kartu su kai kuri vals i žmon mis, pa-
naujino prašym jomarkus iškelti iš šventadieni . Šiuo atveju Vysku-
pas raš Vidaus Reikal Ministrui, o valstie iai general-gubernatoriui.
Nežinia, kaip t syk su tuo prašymu iš jo, bet v liau jomarkai šventa-
dieniais vis d lto buvo panaikinti⁸⁰. Kaip visuose savo pareig reika-
luose, taip ir ia Vysk. Valan ius buvo nepalaužiamas kovotojas.

Išganytojas skatino visus savo mokinius atgailoti ir sav s išsižad -
ti: „Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats sav s, tegul kas-
dien neša savo kryžį ir teseka mane“⁸¹.

Kristus savo kan ia paliko mums pavyzd . Dievui tod l pagarb ga-
lime pareikšti, aukodami jam savo nelaimes. Taip Vysk. Valan ius Su-
augusi žmoni knygel je pasakoja apie padori šeim , kurios pavasar
kruša išmuš javus, rudens metu linus beminant sudeg trobos. Toji šei-
ma buvo labai nusiminus, iki vien šventadien sutiko elget ir išgirdo iš
jo, kad jam visada gerai es , visko es s pertek s. Klausiant kaip jo pa-
sakym suprasti, elgeta atsak s: „K tik Viešpats man suteikia, kuo mane
perleidžia, tuo visuomet tenkinuosi ir vis tai už ger priimu. Kad badas,
šaltis ir lytus mane vargina — garbinu Viešpat . Kad ligas, skausmus ir
nelaimes užleidžia — tomis džiauguosi. — Jei kas man gerai daro —
sakau d kui Viešpa iui; jai kas mane prispaudžia, persekioja, prikaiši-
n ja neb tus daiktus — ir tuo nesibaidau. D lko tai? D lto jog vis tai

⁷⁸ Alekna, 16.

⁷⁹ Alekna, 17.

⁸⁰ Alekna, 24, 25.

⁸¹ Luk. 9, 23.

eina iš Viešpaties rankos, o kas eina iš geriausio Dievo rankos, negali būti piktas“. Tas pašnekesys sustiprin s šeim , kuri prieš Šven iausios Sopolingos Motinos paveiksl savo nelaimės paaukojo Dievui ir pasiryžo kent ti k tik Dievas leis⁸².

Diev pripažinti savo valdovu galime ne tik priimdami Jo atsi tuosius skausmus, bet ir nuo sav s š t paaukodami. Vysk. Valan ius Palangos Juz je nuteikia žmones pasninkui. Jis kalba, kad žemai iai pasninkus stipriai laiko: žuvies negaudami, silkes perkasi. Aukštai iai taip pat pasnink laiko. J gav nios valgiai yra: pupien , žirni en , bul vien , gruc . Visus tuos valgius baltin kanapi pienu. Kai kas tur s sl gt rudm si , silki , aliejaus. „Pieno o dar labiau m sos gav nioj niekas neragauja ... N ligoni negali priversti idant žagt “. K ioj iki vakaro net alkani b na. Gav nios metu net pasilinksminim nes . Ir meškininkai katalikai, atsived meškas, j nešokdin ⁸³.

Pasninkams dispens žmon s neprašydavo. Jei kam reikalinga tokia dispensa, primenama, kad j galima duoti, tik esant rimtai ir tikrai priežas iai⁸⁴.

Dabar Lietuvoje pasninkas virto praeities dalyku. Nepasninkauja inteligentai — daugelis ir kaimie i nepasninkauja. ia mums reik t akcentuoti pasninko naud prefacijos žodžiais, kad Deus corporali iemnio vitia comprimit, mentem elevat, virtutem largitur et praemia.

Vysk. Valan ius nepamiršta ir neigiam religijai dalyk . Tuo metu labai smarkiai tik ta burtais, tod l žmon s nuo j persp jami.

Krikš ionyb vedant, Lietuvoje tuoj prad ti burtai naikinti. Prie Nev žio, kalba Vysk. Valan ius, pirmiausia užgesinta šventoji ugnis, išžudyti žal iai ir gyvat s, kurie buvo gerbiami kaip dievai. Žemai iai sitikino, kad tie daiktai niekam neverti, jei jie karaliui Jogailai už išniekinim net atkeršyti negali.

Vysk. Valan ius, nor damas žemai ius atpratinti nuo burt , savo laiške rodin ja, kaip jie, žemai iai, vairi išnaudotoj yra klaidinami. Žmones apgaudin davo dažniausiai burliokai ir igonai. Burliokai išsigalvojo kalb ti žmon ms, kad j namuose es pikt j dvasi . Tatai rodyti stengdavosi taip: jei meška, kuri burliokai vedžiodavos, neis trob , bus ženklas, kad pikt j dvasi yra. Meškos b davo išdresuotos: stipriau patrauktos spyriuodavosi ir neidavo. Už „išvarym pikt dvasi “ meškininkai burliokai reikalaudavo 15 rubli . Išvarymo apeigos b davo tokios: burliokas jau vesdavo mešk , išsiimdavo 3 žvakeles, jas uždegdavo, išpešdavo meškos kelet plauk ir svilindavo kiekviena žvake. Paslui meškos plauk žiupsnel mesdavo šuk ir smilkydavo. Iš knygos „skaitydavo“, kad ir nemok damas skaityti. Pagaliau išgr ždavo sienoje

⁸² Paaug. žmon. knyg., 202, 203.

⁸³ Palangos Juz , 278, 289, 290, 301, 302.

⁸⁴ Vaik knyg., 70.

skylel , kuri d davo meškos gaur , paskui su vašku ir su pakala užkaldavo sakydamas: „Pakol ta pakala neiškris, patol piktos dvasios nedr s eiti tuos namus“⁸⁵.

Sužinoj s Vyskupas apie šiuos burtus ir žmonį išnaudojim , 1856 metais liep pranešti žmon ms, kad leidžiantieji meškininkams šventinti namus užsitraukia rezervat , nuo kurio atleisti gal s tik Vyskupas⁸⁶.

Panašiai kaip meškininkai elgdavosi ir igonai. domiai aprašo Vysk. Valan ius vienos igon s pasiėlgim su kininke. igon prašo sviesto. Moterišk aiškina, kad per karš ius karv s užtr ko, ir sako sviesto neturinti. igon tada prašo parodyti grietin , nes norinti paži r ti, „bene kokios piktos akys pagadino tamstai grietin ?“ Moterišk , kad ir nenoromis, parod grietin igonei, kuri paži r jusi tar : „Ar matai, ponytaite, kiek ant tos grietin s yra puškeli ? Vis tai piktos akys padar ! Meldžiamoji, nevalgyk tos grietin s ... susirgisi, liga sutrauks tamst ka muol “.

Šeimininkei paklausus, kur ji turinti d ti t grietin , igon patar supilti jos raugtin l , su kuria nunešianti bal ... tada dingsian ios vi sos nelaim s, o grietin s paskui tur sianti aps iai⁸⁷.

Be meškinink ir igon burt , ir patys žmon s tur j taip pat vairi burt : pavyzdžiui, vaikinai semia nuo kelio žemi ir jomis barsto pievas, kad kurmiai t piev negadint . Merginos šv. Jono nakt eina up ar k dr plautis, skalbti savo drobinius, ten šukuojasi. Vis tai daroma, kad tais metais vyrus gaut . Moterys kai kur „sugeban ios varduoti gumbus, skaudulius“. Jei kam dingsta daiktai, eina klausti burtinink . Šiuos ir kitus burtus apraš s, kunigams primena, kad jie t burt beprasmiškum aiškint žmon ms⁸⁸.

Pas mus ir šiais laikais, ne tik liaudyje, bet ir inteligentuose, burt netr ksta. Kai kurie iš j net ir labai žalingi, — pvz., spiritizmas: jis yra jau savotiška tikybin sekta, kurios mokslas n ra suderinamas su šv. katalik tik jimu. Spiritizmas yra pasmerktas⁸⁹.

Liaudyje dar ir dabar pasitaiko panaši dalyk , kaip kad Vysk. Valan iaus laikais yra buv Kaltin n parapijoj. Tada žmon s labai smarkiai lankydamo Ruten miške V. J zaus statul , šventadieniais net Miši neklausydami. Vysk. Valan ius sak Kaltin n klebonui t statul , žmon ms nežinant, perkelti bažny i ⁹⁰. Taip žmon s kartais elgiasi, tinkamai nesuvokdami tik jimo dalyk arba esant ypatingos reikšm s priežas iai. Kalbant apie burtus, kunigams reikt nepamiršti 1261 kanono.

Iki šiol svarstytosios doryb s paremtos trimis pirmaisiais Dievo sa-

⁸⁵ Paaugusi žmon. knyg., 115—118.

⁸⁶ Alekna, 24.

⁸⁷ Paaug. žm. knyg., 142.

⁸⁸ Palang. Juz , 310.

⁸⁹ S. off., 27.IV.1917. A. A. S., IX, 268.

⁹⁰ Alekna, 23.

kymais. Tiesa, ne apie visus dalykus ia kalb ta, nes Vysk. Valan iaus jie taip pat ne visi liesti: jie tada nebuvo aktual s. Šiais laikais mums reik t susir pinti daromomis melagingomis priesaikomis. Teismuose labai dažnai pasitaiko, kad žmon s, net praktikuoj katalikai, melagingai prisiekia. Telsi Vyskupijoje periurium in indicio yra net rezervuotas Ordinario loci. Be to, Viešpaties Dievo ir Šv-sios Panel s vardas prie kiekvieno žodžio be jokios pagarbos tariamas.

Toliau reik t kalb ti apie moralines dorybes ir pareigas, kurios išplaukia iš IV Dievo sakymo: apie t v ir vaik pareigas, luom santykius, pareigas ir kunigus.

IV

1°. T v ir vaik pareigos.

Pirmiau, negu kalb ti apie t v pareigas, reikia kreipti d mes sudarym moteryst s, nuo kurios tinkamumo priklauso tinkamas vaik aukl jimas.

Vysk. Valan ius gina moteryst s laisv . Tiesa, 1853 metais visai Vilniaus general-gubernatoriaus teritorijai buvo sakyta sp ti dvarininkus, kad jie nesikišt savo valstie i moteryst , jei t moteryst sudaro to paties pono valstie iai, ta iau šis par dymas nebuvo skelbiamas viešai. Dvarininkai to sakymo nesilaikydavo. Vysk. Valan iui tekdavo dažnai valstie ius užtarti:

1. Nepaklausius vienam dvarininkui, Vyskupas 1853.XI.21 kreip si Kauno gubernatori , prašydamas sudrausti t dvarinink , kuris nenor jo leisti jo valstietei ištek ti už jos sužad tinio.

2. Vysk. Valan ius 1854.1.2 panašiu reikalu galiojo Varni dekan , kad jis pakalb t su dvarininku Vitkevi ium.

3. 1851.XI.13 Ša i klebon galiojo valstie ius užtarti prieš dvarinink .

Be to, Vysk. Valan ius kartais kunigams sakydavo palaiminti moteryst prieš dvarinink nor , jei iš j nesulaukdavo atsakymo⁹¹.

Žinom, kad moteryst s toki asmen , kurie skaistyb s dalykuose prieš moteryst nebuvo ištikimi Dievui, dažniausiai esti su nelaim mis sujungtos. Pajunkimas elgtis prieš prigimt , ieškoti neleistin malonum nesibaigia ir sudarius moteryst ; kartais sigyotos ligos — priežastys moteryst je nesutikim .

Vyskupo Valan iaus laikais, kaip matyti iš paties Vyskupo Šv. T vui pranešimo, „žmoni papro iai dori ir nepagadinti, retai didesn s nedoryb s teatsitinka“⁹²; t , ir taip pat prieš jungtuvini , nedorybi nedaug b -

⁹¹ Alekna, 121, 123.

⁹² Ten pat 35.

davo, bet vis dėlto šis tas negeistino pasitaikydavo. Vyskupas Valan ius labai stipriai reaguodavo vairius pasik sinimus išniekinti moteris arba mergaites. B damas Joniškyje ir sužinoj s iš Linkuvos valstie i , K e p a l dvaro žmoni , kad kareiviai gauda moteris savo geiduliams (1861.VI. 9 Nr. 1561). Vysk. Valan ius rašo Vilniaus general-gubernatoriui: „Iki paskutin s pajudintas taip nežmonišku kareivi pasielgimu ir taip li dnu raudojan i valstie i likimu... pasiryžau pagalios priimti duodam j man prašym ir j originale siun iu aukštai viršininkiškai Tamstos nuo ži rai, tik damasis, jog Tamsta nepaliksi be ištyrimo“.

Net sunkiais laikais Vysk. Valan ius reagoavo, kada 1863 metais Zi n n sodžiujė, Radviliškio parapijoje, ir Mantviliškio sodžiujė, Šiaul n parapijoj, pristavas Grecovas, išsi sdamas ištr mim valstie ius, siunti n jo sodžius dešimtininkus, kad atvest moter patenkinti jo geidu liams. Moterys tada slapst si nuo Grecovo miškuose. Vyskupas Grecov skund Kauno gubernatoriui, ir skundas buvo ne be pasekmi . Gubernatorius tuojau sak Grecov areštuoti ir jam pristatyti, kad gal t ati duoti j teismui. Apie tai gubernatorius praneš Vyskupui⁹³.

Vyskupas Valan ius gyn moteris ir nuo pasitaikomos dvarinink sauval s. Sužinoj s apie vieno dvarininko ir jo kai kuri tarn nedor prievartavim valstie i moter ir mergai i , Vyskupas (1854.X.9 Nr. 1462) smarkiai sp jo klebon , kad tokius dalykus nepraneš s, ir pareikalavo oficialiai tai pranešti, kad b t galima dvarinink patraukti atsakomyb n. Klebonas (1854.X.30 Nr. 26) Vyskupui praneš , kad sauval sustabdyta ir kad dvarininkas tarnus nubaud ; dvarininkas gi praš s leidimo atvykti pas Vyskup melsti pasigail jimo.

Panašiai Vysk. Valan ius sak Kun. Grinauskui, kad jis nuvykt pas vien dvarinink , kuris prievartav s mergaites, nenorin ias pasiduoti mušdav s, kankindav s. Dvarininkas paraš s pasižad jim , kad susitvarkysi s⁹⁴.

Vyskupas Valan ius pakartojamai persergin jo nuo mišri moterys i ; katalik su kitatikiais. Jis aprašo, kaip Agota, nepaisydama t v sp jim , išteka už sta iatikio kareivio, slaptai imdama šli b cerkv je, ir paskui kokios j ištinka nelaim s, o ypa kaip „visur painiodamasi užsi kr t pikta liga“⁹⁵.

Toje pa ioje knygel je aprašytas kitas atsitikimas: jungtuv s su liu terone gavus dispens . Pastaroji buvo net raštu pasižad jusi vaikus krikš tyti ir aukl ti katalikiškai. Deja, pirmiausia toji moteris prad jo prikai šin ti vyrui už pasninkus, paskui parsigabeno liu teres tarnaites, neužilgo

⁹³ Alekna, 119—121.

⁹⁴ Ten pat, Vysk. Valan iaus rašt datos: 1854.VIII.14, Nr. 1170; 1855.IV.16, Nr. 556; 1857.XII.21, Nr. 2109.

⁹⁵ Paaug. žm. knygd., 233—238.

prad jo pyktis d l s n krikšto katalik bažny ioje, ir kito k dikio su-
laukus, pakrikštijo j liuteroniškai, pagaliau savo vyr pamet ⁹⁶.

Statistin s žinios rodo, kad daugiausia suyra mišri moterys i . Per
1905/13 metus Vokietijoj iš 1000 moterys i iširo katalik 0,5; protestant
1,5, žyd 1,8 ir mišri (protest, su katalikais) 3,4⁹⁷.

Kurše mišri moterys i klausimas buvo dar sunkesnis, nes pro-
testant daugumai esant, katalikai lengvai pasiduodavo j takai, vaikai
dažniausiai b davo aukl jami protestant tik jime. Nenuostabu, kad
taip b davo, nes tokios moteryst s vykdavo be vyskupo dispensos ir be
rašytinio pasižad jimo vaikus aukl ti katalikiškai. Kuršas teko Žemai-
i Vyskupijai tik nuo 1849 m. Vyskupas Valan ius mišri moterys i rei-
kalu sak (1850.XI.14 Nr. 1628) griežtai laikytis Katalik Bažny ios
nuostat ⁹⁸.

Vysk. Valan ius sudarantiems moteryst duoda labai graži pata-
rim . Svarbiausias dalykas — moteryst turi išlikti tikrai šventa⁹⁹; kad
tai pavykt , vedant reikia gerai pažinti žmon ¹⁰⁰, einant šli bo prašyti V.
Diev palaiminimo, atlikti šv. išpažint ir priimti šv-si j Sakrament .
Žemai iuose taip ir b davo¹⁰¹. Birž apskrityj to gražaus papro io ne-
buvo. ia vestuv s b davo sekmadien ; jaunavedžiai atvažiuoja po su-
mos, dažnai išg r ¹⁰².

Iš blog j veiks m prieš vestuves Vysk. Valan ius pažymi apkalbas
ir šmeižimus, kuriuos turi nukent ti jaunavedžiai. Juos ta iau nuteikia
t apkalb nepaisyti¹⁰³.

Moteryst je gyvenan i piešiamos gražios savyb s: kantryb net ta-
da, kada kitas piktai elgiasi, vengimas blog išsireiškim , vykdymas ka-
tališkišk pareig ¹⁰⁴.

Dabartiniais laikais reik t pageidauti ne tik ši nurodyt graži sa-
vybi , bet ypa ir to, kad b t gerai paž stamas imamas is asmuo. Dieve
saugok, kad ne ištvirkavimas suvest por . Pareiškus neištikimyb
Dievui, negalima manyti, kad v liau b t reiškiam a ištikimyb žmogui.

Vysk. Valan iaus laikais nereik jo tiek kalb ti apie moteryst s tiks-
lus; matyt, buvo gyvenama katalikiškai. Dabar, vyraujant neomaltuzia-
nizmui, maž jant gimimams, moteryst s tikslus ir jos šventum reik t
daugiau aiškinti.

Pakalb jus apie moteryst s sudarym , reikia pamin ti vien svar-
biausi j t v pareig — vaik aukl jim .

⁹⁶ Ten pat 217—225.

⁹⁷ Lexikon für Theologie und Kirche, Buchberger, III, 574.

⁹⁸ Alekna, 40, 41.

⁹⁹ Ten pat 21, 22.

¹⁰⁰ Paaug. žm. knyg., 179.

¹⁰¹ Palang. Juz , 351.

¹⁰² Ten pat 308.

¹⁰³ Suaugusi žmon. knyg., 181, 198, 199; ten pat 347.

¹⁰⁴ Ten pat 182, 225—233.

Vysk. Valan ius nurodo, kad vaikus reikia mokyti iš pat mažens, „vos pavelkinai žodžius ištarian ius“ poteri, sakym, sakrament. Be to, rytas, vakaras, prieš valg ir po valgio priži r ti, kad pasimelst; diegti jiems kantryb s, klusnumo¹⁰⁵, reikale sp ti¹⁰⁶. Vaik knygel je motina moko vaik, kad Dievui reikia d koti: „Tu dar nenumanai, kas tau dav tuos baltus marškin lius, kas suteik tiek turto, kad aš galiu varšk s virtinius su sviestu viri. Vis tai geras Dievas mums tai dav“. Dievas dav šilum, duoda lietaus, tod l gali augalai augti, gyvuliai gyventi, mes maitintis.

Vaik knygel tur t b ti kiekvienoje troboje. Motinoms palengv t sunki vaik aukl jimo pareiga. Pvz., straipsnelyje „Jonis ir ker džius“¹⁰⁷ vaikai mokomi teisingumo, be reikalo nemušti gyvuli, tinkamai ganyti, atsargiai elgtis su ugnimi, skruzd li nenaikinti.

Straipsnelyje „Geroji Onel“¹⁰⁸ randam mergai i gražius privalumus. Onel niekad nepykdamo, niekad netardavo negraži žodži, d l padarytos jai nuoskaudos niekam net nesisk sdavo, skan st gavusi dalindavosi su kitais, motin užvaduodavo; nor dama k paimti, t v pasiklausdavo; nuvargusi motin ramindavo, motinos pabarta pasakydavo: „Motute, nepyk, aš kit kart taip nepadarysiu“; matydama motin susierzynusi, eidavo kamp, atsiklaupusi meldavo Diev duoti motinai stipryb s; susirgusiam šeimynykš iui patalyn pataisydavo ir švariais baltiniais apr dydavo; susirgusi svetim mergait paruoš išpažin iai; elgetas nuo šun apgindavo; vienai vargšelei nušašusiai, pusbasei, gyviu aptekusiai, t vams leidus, suruoš pirt, švarius r bus ir nagines dav; elgetos žaizdotas kojas per kelet dien beplaudama sugyd ir apvyniojo baltais autkojais. Elgeta d kojo Dievui ir praš Diev Onelei palaiminimo sakydamas: „T vynaitis, gav s j, tur s angel, ne pa i“.

Iš Jadvygos Bielskien s¹⁰⁹ pasimokys motinos, kaip elgtis su vaikais, kada jie vairiais klausimais jas apipila, su kokia kantrybe ir meile jiems reikia atsakin ti ir kaip išspr sti painius teologinius klausimus, — pvz., apie Dievo galyb, kaip Diev reikia myl ti, ar Dievas m gsta poter lius; norint išspr sti painius klausimus, ne svetim reiklia klaustis, bet motinos; ten mokoma, kaip reikia žaisti, kaip gailestingum rodyti silpniems, gerais darbais nesigirti.

vairiose Vysk. Valan iaus k rini vietose skaitom daug dar kitoki nauding nurodym vaik aukl jimo srityje, kaip antai: kad vaikai neš-

¹⁰⁵ Vaik knyg., 67, 92.

¹⁰⁶ Ten pat 5.

¹⁰⁷ Ten pat 7.

¹⁰⁸ Ten pat 25—29.

¹⁰⁹ Vaik knyg., 88—92.

but užuiti¹¹⁰, kad b t tinkamai aprengti, nuprausti, sušukuoti, rankos baltos, nagai nupiaustyti, marškiniai švar s¹¹¹.

Gerai išaukl ti vaikai teikia t vams paguod . Geras s nus pava-duoja savo t v : „T veli, pasenter jai per amžel , ne sipilk, ryto met ils k kiek tinkamas, aš esmi jaunas, galiu anksti kelti ir t velio žygius užeiti, tik iš vakaro papasakok, k nori, kad pirma nudirbtum m“¹¹².

Gerai s nus vykdo t vo vali ir t vui mirus. Jis atiduoda t vo skirt pinig sum aptverti parapijos kapams; turguje ilgai neb na, reikalus atlik s neina smukl , bet važiuoja namo, su žmona gražiai sugyvena, jo namai pasidaro elget prieglauda; jie ten apkopiami, išplaunami jiems baltiniai; b damas bažny ios maršalka, padeda klebonui bažny ios statyboje darbu ir pinigais, išrinktas sodos galva, neima kyši , n sididžiuoja, elgiasi visur s žiningai. Gerai išaukl tas s nus seneliui t vui parveža kunig ir gydytoj , priži ri šeimyn , j myli, iš eil s išleidžia šventadieniais bažny i . Tasai padorus kininkas su savo žmona eina kas m nuo išpažinties, šeimyn ragina išpažinties, prieš valg ir po valgio papoteriauja¹¹³. Žiemos metu žmona su mergel mis gieda. Nusibodus giedoti, skaitomas Viešpaties J zaus ir švent j gyvenimas bei kitos knygos. Švintant paprastai giedama „Sveika aušros žvaigžd šviesi“.

Padorus vaikas, iuinus, išmintingas, degtin s negeri s, nepiktas — sugeb s myl t savo moter ¹¹⁴.

Vyskupas Valan ius vaik aukl jime ir neigiamus dalykus nurodo. Netikusi vaik meil , jei gailisi ten, kur gail tis nereikia. Pavyzdžiui, Plung je besimokius s n vasar ilgai migdo, lov dar atneša valgyti; t vai bijosi vaik leisti paganyti, atsik l s s nus nesiprausia, nepoteriauja. Taip aukl jamas vaikas prad jo ne tik gyvulius mušti, bet ir piemen . Motina visada apkaltindavo piemen , ne s n . Vaikas jo toliau. Jis prad jo vagin ti pirmiausia daržoves, paskui ir kitus daiktus nuo svetim ir nuo motinos. Už vagyst pašalinamas iš Plung s mokyklos; tas pats atsitiko ir Telšiuose: ir ia iš Bernardin mokyklos už vagyst buvo pašalintas. Visi šie darbai apvainikuoti paštininko nužudymu ir pinig pasisavinimu. Už pastaruosius nusikaltimus pakliuvs kal jim ir Sibir , miniai girdint, pasak motinai šiuos žodžius: „Oi motin, motin, kad tu b tum mane gerai perplakusi už dviej berlink pavogim , neb tum m at j prie tokio galo“¹¹⁵.

Straipsnelyje „Mik melag lis“ nurodoma, kiek žalos daro melas. Mik s melais apsigavusieji žmon s, esant ir tikram pavojui, nebetik jo.

¹¹⁰ Ten pat 21.

¹¹¹ Suaugusi žmon. knyg., 200.

¹¹² Ten pat 174.

¹¹³ Suaugusi žmon. knyg., 181—187

¹¹⁴ Palangos Juz , 349.

¹¹⁵ Vaik knyg., 13—20.

Nors Mik šauk , kad vilkas band apniko, niekas neat jo gelb ti. Tuo tarpu vilkas karvei rietus išpl š , verš nuvilko¹¹⁶.

Toje pa ioje knygel je skaitome apie vieno vaiko keiksmus. Vaiko keik no doras kininkas nenori samdyti bijodamas, kad vaikus keikti neišmokyti . Keik no vengia net jo paties draugai¹¹⁷.

Neaukl jamas vaikas, vardu Andriukas, vos 6 metus eidamas, supy- k s drožia merginai per kakt ; motina ne vaik subar , bet mergin . Ne- užilgo vaikas prad jo gainioti su lazda vištas, paršus, ir du viš iukus už- muša; v liau iškerta karvei ak , veršiui koj padaužia ir kasdien mušasi su piemenimis. Andriukas, pargin s gyvulius, botagu pradeda aižyti šei- mynykš ius. Vien kart , jau 14 metus eidamas, jis sumuš mergin . Motina už tai pa m už plauk , Andriukas gi r ž motinai kumš ia kup- r . Motina pasirgus neužilgo mir ¹¹⁸.

Vysk. Valan ius pastebi, kiek vairios ydos padar eibi : išmok s žudyti skruzd les, paukštelius, pasidaro žiaurus gyvuliams¹¹⁹, negailestin- gas žmon ms¹²⁰. Vaikai per neklausym vos nepalyd jo gyvyb s¹²¹.

Vysk. Valan ius, nurod s t vams teigiam sias ir neigiam sias aukl - jimo priemonės, sp j s vaikus apie žalingum yd , primena t vams vaik mokymo reikal . Ragina jis t vos išmokyti savo vaikus rašyti ir skai- tyti¹²², mokslus einantiems vaikams primena nepamiršti religin prak- tik ¹²³, praktišk darb naudingum , — pvz., siuv jyst s¹²⁴, ratdirbyst s, kalvyst s, kailiadirbyst s, o mergait ms austi. Nurodoma, kaip pažinti vaik palinkim min tus darbus¹²⁵.

Kas apie aukl jim yra pasakyta Vysk. Valan iaus, t pat kalba 1372 Kanono 1 §-as: „Fideles omnes a pueritia sunt instituendi ut non solum eis tradatur quod catholicae religioni morumque honestati adversetur, sed praecipuum iustitutio religiosa ac moralis locum obtineat“, vadinasi, vai- kai nieko neturi gird ti prieš tik jim ir dor , bet religinis ir moralinis elementas turi užimti svarbiausi aukl jime viet . Su gailės iu ta iau reikia konstatuoti, kad šiandien Lietuvoje aukl jimu mažiausia r pina- masi. Kad taip yra, matome iš pasekmi . Kaskart daugiau ištvirkau- jama, bažnytin s pareigos kei iamos pasilinksminimais, nešvariais kin paveikslais. Kaip J. E. Telši Vyskupas rašo XX Amžiuje (1939 m. Nr. 28 ir 29), reikia peraukl ti jaunim . Tegu t vai atliks Vysk. Valan iaus nurodomas pareigas, bus daug padaryta.

¹¹⁶ Ten pat 22, 23.

¹¹⁷ Ten pat 31, 73.

¹¹⁸ Antan. tret. pasak., 393—395

¹¹⁹ Vaik knyg., 32.

¹²⁰ Ant. tret. pasak., 394.

¹²¹ Vaik kn., 35—37.

¹²² Paaugusiu žm. knyg . 173.

¹²³ Vaik knyg., 95.

¹²⁴ Palang. Juz . 252—256.

¹²⁵ Paaug. žmon. knyg., 103—105.

Prie IV-jo Dievo sakymo reikia priskirti vairius luom santykius.

2°. Kaip Vysk. Valan ius ži r jo luom skirtumus, matyti iš jo laiško, rašyto (1857.V.15 Nr. 871) vienam kanauninkui. Pastarasis buvo susirpin s, kad jo giminių , bajorait , nori ištek ti už valstie io. Vyskupas jam atsak žin s, kad pasaulio akyse bajor s ištek jimas už valstie io n ra tinkamas dalykas. Vyskupas suprat s taip pat ir jo kaip giminių s r pest . „Religijos te iau akyse panašioms moteryst ms priekaišt daryti negalima, ypa jei jaunosios t vas, taigi artimiausias glob jas sutinka. Tod l nieko nepad s Tamstos priešinimasis, kaipo klebonas turi leisti jiems susijungti“¹²⁶.

Vysk. Valan ius, luom skirtumo nedarydaams, kunigams bendraraš iu (1859.X.17 Nr. Nr. 2111—2129) primena vengti netakt vieno ar kito luomo (valstie i ir dvarinink) atžvilgiu, bet kartu es s sitikin s, kad kunigai „skleidžia santaik , meil , vienyb ir savitarp pasitik jim vairi luom “¹²⁷.

Iš ties Vysk. Valan ius myl jo visus, — tiek valstie ius, tiek dvarininkus, — Evangelijos dvasioje. Kaip prel. Ra kauskas rašo T vyn s Sarge¹²⁸, Vysk. Valan ius buvo labai populiarus. „Žemesnioji ypa luoma praš iokai, dar labiau maži k dikiai visados ir visur gal jo prie jo prieiti, visuomet b davo maloningai pri mami... Žmon s taip prie jo prisirišo, myl jo, religiškai klaus jo persp jim ir tur jo j už švent “.

Vysk. Valan ius myl jo savo aveles, bet joms ir nepataikavo. Kada baudžiava buvo panaikinta (1861), valstie iai tur jo dar du metus dvarininkams tarnauti. Vyskupas 1861.V.29 išleidžia bendrarašt (Nr. 1527—1544) ir skatina laikytis padaryt sutar i , laukti ramiai baudžiovos galo¹²⁹.

Dvarininkus sp ja d l darbinink išnaudojimo, d l šventomis dienomis darbinink varymo darb . Šiuo reikalu sp jamas (1850.X.21) Burbiškie dvaro savininkas Jankevi ius; per Utenos dekan (1854.X.30 Nr. 1860) sp jamas Ovantos dvaro savininkas Pomarnackis; sp jamas Antaševo dvaro savininkas. Apie pastar j Vysk. Valan ius 1858 m. raš net Kauno gubernatoriui.

Vysk. Valan ius užtardavo darbininkus ir d l kitoki dvarinink sauvaliavim . Pavyzdžiui, V žai i dvaro savininkas Eduardas Volmeras buvo sak s valstie iams iš Gargžd šventadieniais gr žti žiemos metu vien valand , vasaros metu dvi valandas prieš saul leid . Tai buvusi savotiška priemon blaivybei palaikyti. Vyskupas, nepaisydamas ger Volmero tiksl , raš jam, kad atleist valstie ius nuo nemalonaus tikrinimo dvare¹³⁰.

¹²⁶ Alekna, 123.

¹²⁷ Alekna, 128.

¹²⁸ T vyn Sargas, 1901, Nr. 2 ir 3. B., 11, 12.

¹²⁹ Ten pat 129.

¹³⁰ Alekna, 123—126.

Vysk. Valan ius darbdaviams primena teisingai atsisteisti darbininkams, nesumažinti algos už nety ia padaryt nuostol , už ligos laik . Primeną taip pat susirgus šeimynykšt lankyti, r pintis jo reikalais. Be to, doras darbdavys tur t apsiži r ti, kad jo šeimynykš iai netur t žaling pajunkim , ypa kad negirtuokliaut , nevagys iaut , net ner kyt ¹³¹.

Vysk. Valan ius, kalb damas apie ger ir s žining Stap , primena darbininkams, kad žmogus taupydamas, negerdamas gali sigyti turtel . Juo labiau tokiam žmogui sekasi, jei jis nesibrangina, jei valgyje išmoni nedaro. Tokiam žmogui niekad darbo netr ksta¹³²

Vysk. Valan ius, pasakodamas apie ištikim ir dor Magd , nurodo, kokios turi b ti tarnait s savyb s. Darbinink siun iama turi neatsikalbin ti, nesiraukyti, negaišti, d l valgio nekalb ti, dirbti lygiai, ar kas mato ar ne, pikt žodži netarti, savo religini pareig neapleisti, ypa stengtis m nesin išpažint atlikti, gražiai elgtis su žmon mis ir gyvul li nedaužyti¹³³.

Vysk. Valan ius nepamiršta ir ger dvarinink arba kinink . Štai „Palangos Juz je“¹³⁴ skaitome apie Šateiki dvarinink Prancišk Plioter : „Yra tai vyras geras, prieinamas, nepasip t s. Turi vaik , augina juos dievobaimingai ir žada išm ryti Šateikiuose bažny i “. Taip pat „gailėtingos ponios Elžbietos asmenyje matom tikr motin savo tarnaitėi Liudvelei. Už pastarosios s žining darb , už prieži r ligoje testamentu paliko pūstre io t kstan io muštini ir pasirinkti dar vien daikt “¹³⁵.

Tai gražus socialinio klausimo Valan iaus laikais išsprendimas. Juk jei žmogus iš savo darbo užsidirba turtel , matyt, jo gautas atlyginimas buvo teisingas, jis atitiko darbo vert . Šv. T vas Leonas XIII savo enciklike „Rerum novarum“¹³⁶ pažymi, kad esant normalioms prekybos ir pramon s s lygoms, — galima pridurti, ir kio s lygoms, — teisingumas reikalauja, kad r pestingo darbininko algos pakakt jam tinkamai išsilaikyti — kitaip, darbininkas tur t prašyti išmaldos. Tinkamas išsilaikymas apima: maist , r bus, sveikatai nekenksming but , šventadieni šventim , apr pinim ligoje ir senatv je.

Nurodytas darbininko gaunamasis atlyginimas, žinoma, tada toks gali b ti, kada darbdaviai gyvena taip pat normaliose s lygose. Be abejo, mokestis darbininkui tur t tada sumaž ti, kada darbdaviams gr st pavojus tur ti dideli savo turto nuostoli . B t neteisingas, pavyzdžiui, darbininko reikalavimas, jei jam alg išmok jus, kitiems šeimos nariams proporcingo iš j darbo pelno kyje nelikt .

¹³¹ Paaug. žmon. knyg., 183.

¹³² Ten pat 101.

¹³³ Vaik knyg., 61, 62.

¹³⁴ Palang. Juz , 270.

¹³⁵ Vaik knygel , 84, 85.

¹³⁶ Rerum novar., išleista 1891.V.15.

Kaip tur t b ti išspr stas atlyginimo klausimas tokiam darbininkui, kuris turi šeim ?

Žmonos atitinkamas darbas ir vaik proporcingas j j goms darbas, kartu su vyro darbu, tur t b ti tiek atlyginamas, kad pakakt visai šeimai tinkamai išlaikyti. Šv. T vas Pijus XI irgi taip sprendžia atlyginimo klausim , pabr ždamas tik, kad nedera moteriai ir vaikams duoti toki darb , kurie neb t suderinti su motinos pašaukimu ir vaik j -gomis bei aukl jimu: „ ... nefas est infantili aetate, feminaque debilitate abuti. Domi potissimum vel in iis, quae domui adiacent, matresfamilias operam navent suam, in domesticas curas incumbendo! Pessimus vero est abusus et omni conatu auferendus, quod matresfamilias ob patris saliarrii tenuitatem extra domesticos parietes quaestuosam artem exercere coguntur, curis officiosque peculiaribus ac praesertim infantium institutione neglectis“¹³⁷.

Trumpai tariant, sunku b t daugiau k prid ti prie Vyskupo Valan-iaus socialinio klausimo sprendimo. Esminiai dalykai yra paliesti.

Kalbant toliau, reikia dar pažym ti, ko Vyskupas Valan ius reikalavo iš elget . Antrame skyriuje šis klausimas yra paliestas: ten buvo pasakyta, k mums sako meil s doryb . ia reikia pasteb ti elget pareigas.

Vysk. Valan ius reikalauja iš elget , kad jie neb t apsimet liai, kad išmaldomis b t pasitenkin , kad surinktus pinigus nenešt smukl arba duonos neiškeist degtin , kad b t mandag s, nebaugint silpnesni j , kad Šv. Sakrament eit , kad maisto pakankamai pasirink nustot elgetauti¹³⁸.

Gaila, kad Lietuvoje elget klausimas n ra išspr stas. Jie visi tur t tur ti viet prieglaudose; tada išnykt bent didel dalis visoki apgaudin jim . Juk žinomi tokie nenormalumai, kad žmona iš savo aklo vyro elgetos kasdien reikalauja keli lit kokainui arba kitam panašiam dalykui, kur moteris sunaudoja. Pasitaiko matyti elget peštynes atlaid metu arba atlaidams pasibaigus.

Baigiant apie luom pareigas kalb ti, reikia dar š t pasakyti apie kunigus.

3° Kunigai, kaip jau žinom iš pirm j skyri , buvo Vysk. Valan-iaus sumanym vykdytojai. Jie r pinosi mokyklomis, kai kurie mokyklose dirbo. Sukilimo metu kunigai daug tur jo pergyventi. Daugelis j nukent jo. Nenoriu spr sti klausimo, ir ia b t ne vieta, d l ko kunigai nukent jo. Neabejotina ta iau, kad j ne vienas nukent jo d l grynai tikybini , savo pašaukimo reikal . Liesdami blaivyb s klausim , matysime, kiek ten kunigai dirbo. ia noriu paliesti tuos dalykus, kurie kituose skyriuose nebus tilp .

¹³⁷ Quadragesimo anno, n. n. 29—32. Panašiai enciklikoje Casti connubii.

¹³⁸ Paaug. žm. knyg., 125—128.

Vyskupas Valan ius kunigus, reikalui esant, užtardavo dvarininkams ir rus valdžiai, bet nusikaltusius nubausedavo.

Tiesa, Vysk. Valan ius Bažny iai užsipelnusiems dvarininkams leisdavo kartais pasirinkti kunig , ir jei jis b davu tinkamas, j paskirdavo, kur b davu prašomas. Ta iau dvarininkams neleisdavo kištis bažnyios valdym , neteis tus dvarinink reikalavimus perkelti kunigus, Vysk Valan ius atmesdavo pabr ždamas, kad kunigus kelti yra vyskupo teis ¹³⁹.

Vysk. Valan ius, kunigus užtardamas, raš prašym net carui Aleksandrui II-jam¹⁴⁰. Kadangi gimnazij kapelion atlyginimas buvo nepaken iamas, — jie gaudavo per metus vos 170 rubli , — Vysk. Valan ius keliais atvejais šiuo reikalu r pinosi. Jis raš 1) (1850.IV.3 Nr. 675) Vilniaus mokslo apskrities glob jui, 2) Dorpatu mokslo apskrities glob jui tais pa iais metais (Nr. 676) ir 3) Vidaus Reikal Ministrui (1850.IV.8). Iš pastarojo (1850.VII.26 Nr. 1933) susilauk net žeidimo. Tik 1859 m. kapelion klausim pavyko tinkamiau išspr sti, bet vis d l- to kapelionas nebuvo sulyginas su šventiku¹⁴¹.

Sukilimo metu nubaustais kunigais Vysk. Valan ius taip pat r pinasi. Kur reikia, ta iau, Vysk. Valan ius sudraudžia kai kuriuos kunigus ir pabaudžia. Pvz., sužinoj s, kad kai kurie kunigai, valdžios padedami, nor jo sigyti geresnes vietas prieš vyskupo vali , Vysk. Valan ius (1864. X1.22 Nr. 1788) išleidžia bendrarašt , kuriame persergi nuo to nusizengimo, vadindamas j simonija, ir jo atleidim sau rezervuojasi¹⁴².

Vyskupas duoda nurodym apie viešas atgailas¹⁴³, nustato kal dojimo tvark ¹⁴⁴; r pindamasis drausme, kelet kunig nubaudžia, bet nubaust kunig , kaip matyti iš 1862 m. Vyskupo pranešimo Šv. T vui, n ra daug¹⁴⁵.

Rus valdžia buvo uždraudusi vienuolynams naujokyn priimti jaunuolius, buvo suvaržiusi ir vis esam vienuoli gyvenim . Vysk. Valan ius (1857.III.1 Nr. 482) praš Mogilevo Arkivyskup Žilinsk , kad jis r pint si, jog valdžia leist vienuolynams tvarkytis pagal savo nuostatus. Žinoma, Arkivyskupas Žilinskas tuo reikalu kreip si Vidaus Reikal Ministr , bet, deja, nieko nelaim jo¹⁴⁶.

Be kit kunigo ger savybi , kurios buvo primintos pirmiau, Vysk. Valan ius nurodo, kad kunigo darbo pasisekimas priklauso nuo pasiaukojimo, kad kunig , savo pareigas einant, negali g sdinti nei naktis, nei

¹³⁹ Alekna, 26.

¹⁴⁰ Ten pat 145.

¹⁴¹ Ten pat 76—78.

¹⁴² Ten pat 167.

¹⁴³ Ten pat 23.

¹⁴⁴ Ten pat 17.

¹⁴⁵ Alekna, 34, 35.

¹⁴⁶ Suaug. žm. kn., 175.

audra¹⁴⁷. Kunigo gerumas¹⁴⁸, nuolankumas, atgailos dvasia pastoracijoje tikrai duoda ger vaisi¹⁴⁹.

Baigus kalb ti apie luom santykius, lieka dar pakalb ti apie suširdinim , kuris tvarko k no malonumus ir stiprina vali . Apie k no malonumus, kiek Vysk. Valan iui reik davo dvarinink išsišokimus reaguoti, jau kalb ta. ia gal tik reik t priminti Vysk. Valan iaus testament¹⁵⁰, kuriame raginami jauni žmon s sudaryti moteryst . Vysk. Valan ius ne kitais sumetimais dar ši pastab , kaip tik nor damas, kad žmon s b t dori. Lieka pakalb ti apie susilaikym nuo g rimo. Valgyje Vysk. Valan iaus avel s, bent j dauguma, kaip jau žinome, buvo tvarkingos.

V

Pasirodžius šv. T vo Pijaus IX Blaivyb s brolijos statams, kai kuriose Žemai i Vyskupijos panemun s parapijose, — kaip antai: Jurbarke, Gaur je, Skirsnemun je, — kunigai prad jo propaguoti blaivyb . Vysk. Valan ius, b damas Skirsnemun je ir Jurbarke, žmon ms pad kojo už blaivyb s vedim .

1858 m. XI. 11 Vysk. Valan ius, bendraraš iu Nr. 1788 kreipdamasis

Vyskupijos dvasininkij , išgiria blaivyb s jud jim ir ragina pa ius kunigus rodyti tos doryb s pavyzd , patiems negerti nei degtin s, nei romo, ir kitiems neduoti. Tais paiais metais lapkri io m n. 28 dien Vyskupas prabilo savo kapitul , seminarijos profesorius ir klierikus. Neaplenk Vysk. Valan ius ir dvarinink . 1859.III.1 jis skatino dvarininkus, kad šviest „garbingu blaivyb s pavizdžiu“, kad panaikint degtin s ir romo vartojim vals iuose ir namie¹⁵¹.

Koki priemoni imamasi blaivybei platinti? Vysk. Valan ius siunčia ganytojiškus raštus, siuntin ja laiškus, rašo savo k riniuose apie blaivyb . Vysk. Valan ius (1859.IV.25 Nr. 1022), leisdamas Kaune, Augustijon bažny ioje, laikyti gegužines pamaldas, pažymi pamald tiks l , b tent, kad padidint Šv-sios Panel s garb ir Jos užtarimu sustiprint blaivyb . Leisdamas (1859.IX.5 Nr. 1809) kun. Kibortui Šiaul nuose žiem ir ruden laikyti kambaryje Šv. Mišias, reiškia pageidavim , kad senelis kunigas nepamiršt blaivyb s reikalo pavesti Viešpa iui Dievui.

Joniškio dekanui neleidžia šventinti Milvydžiuose koply ios, kol

¹⁴⁷ Žem. wisk., 39.

¹⁴⁸ Vaik knyg., 10.

¹⁴⁹ Vaik kn., 98.

¹⁵⁰ Alekna, 273.

¹⁵¹ Alekna, 85—87.

Grudzėi dvaras neiškeis kar iamoje gyvenan io žydo tok tolum , kurio reikalauja valstyb s statymai.

šventin s Sein Vyskupijos aliumnus kunigus, Vysk. Valan ius rašo Sein Vyskupijos Valdytojui Kun. Choinskiui (1859.VIII.18 Nr. 1862) ir linki: „Duok Dieve, kad nauji Kristaus vynyne darbininkai. . . su nauda darbuot si, raudami nedorybi k kalius, platindami blaivyb , kurios didel naudingum matau savo vyskupijoje, o kuri prasid jo Tams- tos valdžiai pavestoje Vyskupijoje“.

Vyskupas Valan ius d koja dvarininkams ir kitiems, panaikinusiems bravorus arba blaivybei patarnavusiems: grafui Kazimierui Pliateriui, Napoleonui Klimauskui, Sickienei (advokato žmonai), Viktorui ir Anta- nuui Grajauskams, Rietavo kunigaikš iui Ireniejui Oginskiui, kuris d l bravoro uždarymo metini nuostoli turi 10 000 rubli .

Vysk. Valan ius raš ir tokiems dvarininkams, kurie nesiskubino uždaryti bravorus. Juos praš Vyskupas pasiaukoti žmoni gerovei¹⁵².

Vysk. Valan ius rašo apie girtuokli nelaimės. Štai Šeškus doru žmogum išlieka, kol neleidžia žydui pasistatyti smukl s savo žem je. Kai smukl pasistatyti leido, nuomos už metus susideri su žydu 40 rub- li . Met pabaigoje šaimininkui žydas nuomos nemoka, nes už j deg- tin s dav , kada jos reik jo. Antrais metais ne tik nuomos nemoka, bet šeimininkas dar 30 rubli jam tur jo už degtin primok ti. Taigi, Šeš- kus ne tik namie g r , bet ir miestelyj. Šeškaus šeimynykš iai taip pat prad jo gerti už vogtus nuo šeimininko daiktus, kuriuos žydas smukli- ninkas priimdavo¹⁵³.

Degtin s kontrabandininkas žiauriai elgiasi su savo motina, j iš- veja¹⁵⁴; girtuokl motina piktina savo vaikus. Juk vaikai visk pam g- džioja: dirban ius, važiuojan ius, r kan ius ir girtuoklius. Girtuoklio laukai nearti, nes ti, pievos neplautos, girtuokliai vaidijasi, muša savo žmonas, kartais nelaimingai miršta¹⁵⁵.

Vysk. Valan iui uoliai dirbant, nenuostabu, kad blaivyb buvo la- bai stipri.

1) Kauno gubernijoje iš 827 730 katalik blaivyb sirašiusi buvo 689 536, vadinasi 83,3%,

2) Vilniaus gubernijoje iš 626 178 siraš 325 261, — 59,9%,

3) Gardino gubernijoje iš 193 373 siraš 114 040, — 59,0%¹⁵⁶.

Štai k kan. Tumas pastebi apie Vysk. Valan iaus blaivyb : „Tos draugijos netur ta joki paviršutiniški jungi , kaip dabar sakome, or- ganizacijos; joki smulki statym , valdyb , skyri , keleriop nari . . .

¹⁵² Alekna, 103—110.

¹⁵³ Ant, tret pasak., 453, 454.

¹⁵⁴ Ten pat 397—400.

¹⁵⁵ Suaug. žm. knyg., 195—19*?.

¹⁵⁶ Alekna, 113.

Nariai jung si tarp sav s vienomis tik dvasios jung mis ... Vienatin Brolijos Pirminink , kurios glob visi buvo atiduodami, kurie tik apsižada b ti visiškai blaiv s, buvo Šven iausioji Panel . Vienatinis visuotinis susirinkimas — pri mimas Š.Š. Sakrament Grabny i dien “¹⁵⁷.

Paplitusi Vysk. Valan iaus blaivyb nepatiko žydams — smuklininkams ir kai kuriems bravor savininkams. Jie, rus valdžios padedami, prad jo su ta blaivybe kov (1858.XII.31 Nr. 8079 ir 1859.11.15 Nr. 1246). Vilniaus general-gubernatorius Nazimovas paklaus Vyskup Valan i , kuo remdamasis leido atspausdinti Popiežiaus Pijaus IX blaivyb s status ir steig Blaivyb s draugij ? Be to, Nazimovas reikalavo atsi sti cenrai 2 500 egzempliori knygel i apie blaivyb . Vidaus Reikal Ministras panašiai klaus , b tent, kur spausdintas tos knygel s originalas ir kame vert jas j gavo?

Vysk. Valan ius (1859.VII.25 Nr. 1463) nusiunt reikalaujamos knygel s original paaiškindamas, kad j pirk s iš žydo, pardavin jusio senas knygas. Toji knygel apie Blaivyb s brolijas buvo išleista Galicijoje, bet tur jo reikiam rus cenros aprobat . Vidaus Reik. Ministras sak nubausti leidusius atspausdinti Vysk. Valan iui knygel .

kit klausim , b tent, kokiu statu remdamasis m steigti blaivyb s draugijas, Valan ius atsak , kad blaivyb n ra draugija, bet brolija, panaši Rožan iui, Šv. Pranciškaus juostelei, jos nariai neregistruojami. Formalaus steigimo nebuv , o pasitenkinta vien tik raginimu susilaikyti nuo svaigi j g ral .

Vidaus Reikal Ministras sak policijai neleisti steigti Blaivyb s draugijas be vyriausyb s leidimo.

Prieš kunigus pasipyl vair s skundai, es jie, blaivyb platindami, netinkamas priemones vartoj . Kai kuriuos skundus policija aiškina ma sitikino, kad skundai arba pramanyti, arba perdti. Vysk. Valan ius atvej atvejais aiškino aukštiesiems rus valdininkams, ypa Vilniaus general-gubernatoriui (1858.11.18 Nr. 2076, 1860.VII.12 Nr. 1435), ir kunigus gyn . Vyskupas taip pat primindavo dvasininkijai (1859.1.31 Nr. 278—286; 1860.VII.4 Nr. 1364—1381), kad tam garbingam blaivinimo darbui „garbingos turi b ti ir priemon s palaikyti“¹⁵⁸.

vair s rus valdžios sakymai ir policijos traukymai ne tik sunkino blaivyb s darb , bet ir kai kuriuos silpnavalius suviliojo gr žti prie senojo „malonumo“. policijos išsišokimus Vysk. Valan ius reagavo, rašydamas Kauno gubernatoriui (1859.V.19 Nr. 1244; 1860.VIII.6 Nr. 1596; 1860.VIII.31 Nr. 1830) ir reikalaudamas sudrausti valdininkus¹⁵⁹.

Išsižad jusiems blaivyb s žad Vysk. Valan ius rašo atskirus laiš-

¹⁵⁷ Motiejus Valan ius Žemai i Vyskupas, Pastabos pa iam sau, doc. J. Tu-
mas, 176.

¹⁵⁸ Alekna, 88—98.

¹⁵⁹ Ten pat 101.

kus, arba visiems ganytojiškus raštus. Sužinoj s vevirž niški neištikimyb , juos subara primindamas, kiek žalos daro savo sielai, „piktina aplinkines parakvijas blogu savo paveikslu. Ašaros akyse mano stojas, girdžiant toki pas jumis atmain ir užkiet jim ... O, vaikai mano, kas tad su jumis dedas? argi jus norit, kad aš Piemuo j s , išvyd s tok j s užkiet jim ir nedorum visiškai j s išsižad iau . . . Ar norit, kad lankydamas savo aviny i , j s neaplanky iau, arba atvažiav s pas jus ir atrad s arielk aptvinusius, Dievo man duota galybė jumis koro iau?“¹⁰⁰.

Vysk. Valan ius 1861.X.28 visai vyskupijai rašydamas apie blaiivyb , ištv rusiems d koja, suklydusius t viškais žodžiais sp ja ir kvieia atgailoti: „Man rodos, kad išzgirden kalba mana ir parmanen nuldima mano, kaip waikai marnotrawni pulste tuju prisz Diewa altoriaus ir wisi wienu balsu atlejdima nusidiejma prašidami; atnaujenste sulaužita prisiega ir daugiau anejkojes pas židus kelsite“ . . .

Nemažiau ir mums reik t subrusti kov su girtuokliavimu. Šiais laikais degtin taip pat daro labai didelius nuostolius turtui, sveikatai, ypa sielai. Pasig rusieji daugiausia nusikaltim padaro. Tuo tarpu šiam reikalui išleidžiami milijonai. Jei per metus parapija su 4471 parapijie i prageria 75 000 lit , vietoje, kur n ra prekyme i , teism , joki staig , kurias žmon s tur t vykti savo reikal atlikti ir gal t ta proga išsigerti, — tai kita tiek pinig išleidžiama kitur, kur dažnai tenka vykti. Iš ties reikia prisipažinti: mes sk stame — tod l reikia ieškoti gelb jimosi priemoni .

Baigdamas turiu priminti, kad Vyskup Valan i žmon s šventu laik , kad jo doryb s, ypa tik jim ginant, karžygiškai reišk si; jo raštuose nieko daugiau, kaip tik sveik ir kiln moksl randam. Nenuilstamai Vysk. Valan ius darbuojasi per savo vis gyvenim ir mirties patale dar rašo dvasin savo vaikams testament , ragindamas padoriai gyventi ir tvirtai laikytis katalik tik jimo. Jis pastebi, kad netoli es s nuo m s priešas ir pranašiškai kalba, kad sulauksim tos gadyn s, kada praslinks persekiojimai. Vysk. Valan ius žada melsti už žmones ir po mirties. Bet Jis praš ir tikin iuosius mald . Tad melskim s, kad Viešpats Dievas savo apaštal už jo karžygišk Dievo meil iškelt ant m s altori .